

Senna Vodzogbe

DYSFORIASTA EUFORIAAN
Queer-näyttelijän pohdintoja vapaammasta
työskentelystä

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Teatteritaiteen maisterin opinnäyte

Maaliskuu 2024

TIIVISTELMÄ

Senna Vodzogbe: Dysforiasta euforiaan – Queer-näyttelijän pohdintoja vapaammasta työskentelystä
Teatteritaiteen maisterin opinnäyte
Tampereen yliopisto
Teatterityön tutkinto-ohjelma
Maaliskuu 2024

Tarkastelen opinnäytteessäni vähemmistöidentiteettini (erityisesti sukupuoli-identiteettini) suhdetta omaan työskentelyyni näyttelijänä. Pyrin tunnistamaan omia ja muiden toimintatapoja, jotka aiheuttavat minussa dysforian kokemusta työtilanteissa tai -ympäristöissä. Pohdin myös, miten voisin saavuttaa vapautuneita työskentelytapoja yhdistämällä drag-taiteen, bimbofikaation ja Vogue-tanssin toimintamalleja näyttelijäntyöhöni.

Työni keskeisimmät kysymykset ovat: Miten erottaa oma sukupuoli-identiteettini roolihahmoni sukupuolesta? Miten löytää maskuliinisina pidettyjen näyttelijäntyöllisten strategioiden rinnalle feminiinisiä tilanottamistapoja? Miten suojautua vähemmistöstressiä aiheuttavissa työskentely-ympäristöissä?

Perustan pohdintani sukupuolentutkimuksen perusajatuksiin. Lisäksi hyödynnän työssäni kirjallisuutta, joka pohjautuu vähemmistöjä edustavien esiintyjien kokemuksiin.

Avainsanat: Dysforia, euforia, queer, genderfluid, identiteetti, muunsukupuolisuus, maskuliinisuus, feminiinisyys, drag, bimbofikaatio, vogue, vähemmistöstressi, heteronormatiivisuus, toksinen maskuliinisuus, näyttelijäntyö, työturvallisuus.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	QUEER-EUFORIAA ETSIMÄSSÄ	3
	2.1 Queer minussa	4
	2.2 Dysforia työskentelyni tiellä	6
3	ROOLITYÖN SUKUPUOLITTUNEISUUDESTA VAPAUTUMINEN	9
	3.1 Maskuliinisuuden hyödyntäminen roolityössä	12
	3.2 Drag king apuna tilanottamisessa	16
4	NÄYTTELIJÄNTYÖLLISTEN VALINTOJEN FEMINIINISOIMINEN	21
	4.1 Bimbofikaatio hyperfeminiinisyden takaisinvaltaajana	22
	4.2 Vogue ja kehollinen vapautuminen	26
5	VÄHEMMISTÖSTRESSIÄ AIHEUTTAVISSA TYÖSKENTELY- YMPÄRISTÖISSÄ SELVIYTYMINEN	30
	5.1 Heteroseksuaaliselta matriisilta suojautuminen	32
	5.2 Rakkaudella toksista maskuliinisuutta vastaan	36
	5.3 Liittolaisten löytäminen	39
6	LOPUKSI	42
	LÄHTEET	44
	KUVAT	46

1 JOHDANTO

Olen kyllästynyt voimaan huonosti.

Olen kyllästynyt odottamaan, että minullekin olisi tilaa. Olen kyllästynyt ajattelemaan itseni poikkeuksena, jonka odotetaan adaptoituvan ympärillä olevaan enemmistöön.

Identifioidun queeriksi ja kirjoitan tätä opinnäytettä tarpeesta. En halusta, en toiveesta vaan tarpeesta purkaa näyttelijäntyöhön ja näyttelijänammattiin liittämiäni normatiivisia ajattelutapoja, jotta minun olisi valmistumiseni jälkeen mahdollista harjoittaa tätä ammattia ilman oman identiteettini pienentämistä. Pyrin siis opinnäytteeni avulla löytämään vapaampaa suhtautumista omaan työskentelyyni. Haluankin oppia hahmottamaan, miten voisin lähestyä näyttelijäntyötä enemmän oman vähemmistöidentiteettini kautta ja löytää näin ollen itselleni paremmin sopivia tapoja työskennellä. Tavoitteenani on tunnistaa ero oman sukupuoli-identiteettini ja roolihahmojeni sukupuolen välillä, hahmottaa normatiivisia näyttelijäntyöllisiä strategioita ja niiden vaikutusta omaan työskentelyyni sekä löytää välineitä henkisen hyvinvointini suojaksi työskentelytilanteisiin, jotka koen turvattomiksi. Tavoitteenani on koota kattava valikoima tapoja toimia, ajatella ja ratkaista omaan identiteettiini linkittyviä ongelmatilanteita näyttelijäntyössä. Ihanteellista tietenkin olisi, että työni pystyisi myös avaamaan lukijalleen uuden näkökulman joko omaa työskentelyään tai muiden työskentelyä kohtaan.

Lähdin opinnäytteessäni tutkimaan normatiivisen ja queerin näyttelijäntyön eroja yleisellä tasolla. Halusin löytää jotain mullistavaa, jotain, mikä voisi heiluttaa tulevan ammattikenttäni lakeja. Tajusin kuitenkin alkuvaiheessa kirjoitusprosessiani, että paras tapa saada muutos liikkeelle, on aloittaa muutos itsestäni. Opinnäytteeni lähtökohtana onkin ollut nimenomaan minun kokemukseni queer-näyttelijänä. En siis edusta tällä työllä mitään yhtä vähemmistöryhmää, eivätkä tässä opinnäytteessä kuvailemani tuntemukset ole universaaleja queer-ihmisten kokemuksia. Tämä saattaa tuntua itsestäänselvyydeltä, mutta koen tarvetta korostaa asiaa, koska olettamuksilla on tapana syntyä yllättävänkin helposti.

Tutkin työssäni niin esiintymiseni normatiivisuutta kuin queereutta drag-taiteen, Vogue-tanssin ja queer-teorian pohjalta. *Normatiivisuudella* tarkoitetaan normaaleina koettuja asioita ja käyttäytymistapoja eli normeja ylläpitävää ja idealisoivaa yhteiskuntajärjestelmää (McCann & Monaghan, 2019, s. 12–13). Kun puhun opinnäytteessäni normatiivisuudesta suhteessa opintoihini, esiintymiseeni ja työskentelyyni, viittaa tietoisesti normatiivisuuteen kohtalaisen yleisellä tasolla. Useampaan vähemmistöön kuuluvana normatiivisuus tuntuu kaikin puolin vieraalta, jonkun toisen valitsemalta tavalta toimia. En esimerkiksi koe, että pelkkä sukupuolinnormatiivisuus olisi oman työskentelyni tiellä, vaan koko konsepti johonkin ”normaaliin” pyrkimisestä tuntuu lamauttavalta.

Toisessa luvussa avaan tarkemmin queer-käsitettä ja kuvailen omaa identiteettiäni suhteessa näyttelijäntyön opintoihin. Peilaan myös identiteettiäni queer-teoriaan käyttäen lähteenä Hannah McCannin ja Whitney Monaghan *Queer Theory Now – From Foundations to Futures* -kirjaa. Kolmannessa luvussa keskityn tutkimaan oman sukupuoli-identiteettiini vaikutusta roolinrakentamiseen ja pohdin, miten drag-taiteen työkaluja olisi mahdollista hyödyntää omassa esiintymisessäni. Lisäksi keskustelen sukupuolen performatiivisuudesta nojaten Miriam Meyerhoffin *Gender performativity* -artikkeliin. Kolmannen luvun toisessa alaluvussa esittelen kokemukseni drag-hahmoni Äijjän luomisesta ja analysoin maskuliinisen dragin mahdollisuuksia. Neljännessä luvussa syvennyn feminiinisiin näyttelijän strategioihin hyödyntäen Bimini Bon Boulashin ajatuksia kirjassaan *A Drag Queen's Guide to Life*. Lisäksi pohdin bimbofikaatio-käsitteen ja Vogue-tanssilajin mahdollistamia feminiinisiä toimintatapoja suhteessa omiin näyttelijäntyöllisiin valintoihini. Viidennessä luvussa pyrin löytämään itselleni työvälineitä pitääkseni itseni turvassa myös turvattomissa työskentelytilanteissa ja pohdin vähemmistöstressin vaikutusta omaan työskentelyyni sekä kokemukseeni työturvallisuudesta.

2 QUEER-EUFORIAA ETSIMÄSSÄ

Queer-euforia tarkoittaa minulle ensisijaisesti olotilaa, jolloin saan olla oma itseni juuri sellaisena kuin haluan olla. Sana on käyttämäni johdannainen *sukupuolieuforia*-termistä, jolla voidaan viitata siihen onnen tunteeseen, kun oma koettu sukupuoli tuntuu oikealta suhteessa omaan kehoon, käytökseen ja sen saamaan ulkoiseen vastaanottoon (Hodshire, 2023). Esimerkiksi transihmiset kokevat usein sukupuolieuforiaa oman sukupuoli-identiteetin vahvistuessa ja muiden suhtautuessa heidän sukupuoleensa kunnioittavasti. Sukupolieuforian vastakohta onkin *sukupuolidysforia* eli oman sukupuolen vääraltä tuntuminen ja sen aiheuttamat negatiiviset tunteet. (Hodshire, 2023.)

Queer-termillä voidaan sen sijaan viitata useaan eri asiaan: Alun perin queer-sana oli synonyymi sanoille ”outo” tai ”erilainen” ja sitä käytettiin seksuaalivähemmistöjen pilkkaamiseen (McCann & Monaghan, 2019, s. 2). Myöhemmin seksuaalivähemmistöt kuitenkin valloittivat sanan omaan käyttöönsä. Nykyään se toimii muun muassa sateenvarjoterminä erilaisille seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille, mutta queer-identiteetti voi tarkoittaa itse kullekin eri asioita. Joillekin se on enemmistöstä erottautumista tai vähemmistöjen oikeuksien puolustamista, kun taas toisille se voi olla oman identiteetin hyväksymistä. Lähtökohtaisesti queer sisältää ajatuksen erilaisuuden juhlistamisesta eli ihmisten tai asioiden moninaisuuden näkemisen heikkouksien sijaan vahvuuksina. Queer ilmeneekin usein normaaleiksi julistettuja asioita eli *normeja* vastaan taistelevana toimintana. (McCann & Monaghan, 2019, s. 2–3.)

Identiteetin lisäksi queer on poliittisena ajattelu- ja toimintatapana käytetty teoria, jonka tavoitteena on esimerkiksi tuoda esiin etuoikeutettuja asetelmia sekä kritisoida vallalla olevia normeja. Koska *queer-teorian* keskeisimpiin ajatuksiin kuuluu uudistaminen ja kyseenalaistaminen, on sille vaikea asettaa yhtä varsinaista pysyvää määritelmää. Niin queer-termi kuin queer-teoriakin tuntuvat muuntautuvan aina uudellaisiksi riippuen asiayhteydestä, jossa niitä käytetään. Queer onkin ikään kuin ikuisesti liikkuva, saavuttamaton tavoite, jonka on jatkettava liikettään pysyäkseen elossa: jos käsitteen määritteli liian tarkasti, se rikkoisi itse omia määrittelemättömyyteen sekä tutkivuuteen perustuvia lähtökohtiaan, ja loisi näin ollen vähitellen uuden normin queer-termin ympärille. (McCann & Monaghan, 2019, s. 2–4.)

2.1 Queer minussa

Identifioin itseni *genderfluidiksi*. Genderfluid sijoittuu *muunsukupuolisuuden* alakategorioihin, mutta sille ei ole ainakaan vielä vakiintunutta suomenkielistä käännöstä. Mahdollinen suomennos on esimerkiksi sukupuoli-joustava, mutta en itse koe termin täysin saavuttavan englanninkielisen vastineensa merkitystä (Seta, n.d.). Muunsukupuolisuudella sen sijaan tarkoitetaan henkilöitä, joiden sukupuoli-identiteetti ei vastaa normatiivisena pidettyä mies/nainen -sukupuolikäsitystä (McCann & Monaghan, 2019, s. 174–175). Muunsukupuolinen henkilö voi esimerkiksi kokea edustavansa kolmatta sukupuolta, olevansa täysin sukupuoleton tai nähdä sukupuoli-identiteetin täysin irrelevanttina asiana. Muunsukupuolisuudella ei näin ollen viitata vain yhteen tapaan hahmottaa sukupuolta, vaan se jakautuu useaan alakategoriaan, jotka voivat jakautua yhä uusiin alakategorioihinsa. Esimerkiksi genderfluidiuden tyypillisin piirre on fluidius eli liikkuva tai liukuva kokemus sukupuolesta. (McCann & Monaghan, 2019, s. 174–175.)

Itselleni genderfluid tarkoittaa juuri sitä, että sukupuoli-kokemukseni on liikkuva eli voin kokea välillä olevani nainen, välillä mies, välillä jotain siltä väliltä, välillä ihminen ja välillä olen vain olemassa. Käytänkin englannin kielessä pronomineja she/they muunsukupuolisille yleisen they/them sijaan, koska koen vahvaa tarvetta pitää kiinni myös naiseudesta osana sukupuoli-identiteettiäni.

Sukupuolivähemmistön lisäksi kuulun etniseen vähemmistöön ja seksuaalivähemmistöön, ja koen siksi myös queer-termin kuvaavaksi identiteettiäni puhuttaessa, koska se ei pakota määrittelemään mitään liian tarkasti. Queer-identiteetillä viittaankin omaan kokemukseeni itsestäni kokonaisuutena kaikki vähemmistöaspektit mukaan lukien. Minulle queer tarkoittaa esimerkiksi seuraavia asioita:

Queer on mahdollisuutta valita, kuka olen, mitä haluan tehdä ja mistä haaveilen

Queer on valtavirran taakasta erkaantumista

Queer on ikuista kyseenalaistamista

Queer on rakkautta itseäni, muita ja maailmaa kohtaan

Queer ei tuomitse

Queer ei lukkiudu, vaan muotoutuu uudelleen ja uudelleen

Queer on vapautta

Queer on hyväksymistä

Queer on sukupuolen ja seksuaalisuuden juhlistamista ja ymmärtämistä

Queer on toisen näkemistä ja kuuntelemista

Queer on lämmin tunne rinnassa

Tässä opinnäytteessä puhun queerista lähtökohtaisesti identiteettinä eli käsityksenä siitä, miten itse kukin itsensä näkevät. Hyödynnän toki omassa toiminnassani queer-teorian lähtökohtia ja toimintatapoja, mutta en pyri tämän työn avulla löytämään esimerkiksi alalle uusia queereja työskentelytapoja, vaan haluan ennemminkin sanallistaa vain yhtä näkökulmaa queer-näyttelijänä työskentelystä. Huomattakoon, etten varsinaisesti koe, että queer-näyttelijän työskentelytekniikat tms. eroaisivat huomattavasti ”normatiivisesta näyttelijäntyöstä”, mutta koen, että kaikkien vähemmistöjen lähtökohdat kaikelle työskentelylle ovat aina erilaiset valtavirtaan verrattuna. Tästä syystä on mielestäni erityisen tärkeää tuoda esiin genderfluid-näyttelijänä toimiessani kohtaamiani haasteita, jotta alan toimintamallit eivät perustuisi vain cissukupuolisten henkilöiden kokemuksiin.

Vähemmistöön kuulumisen korostuu näyttelijäntyössä ehkä erityisesti siksi, että työskentelyn lähtökohtana on oma keho. Näin ollen esimerkiksi kaikki ulkoisesti nähtävissä olevat vähemmistöihin liitettävät piirteet (kuten tummaiho) ovat aina läsnä työskentelyssä. Toisaalta myös identiteetin osat, jotka eivät ole ulkoisen katseen nähtävissä, vaikuttavat näyttelijäntyöllisiin valintoihin: vaikka näyttelisin täysin itseni vastakohtaa, oma kokemukseni, tuntemukseni ja elämänhistoriani kulkee mukani. Väitänkin, että identiteettiään ei voi koskaan täysin jättää pukuhuoneeseen odottamaan esiintymisen ajaksi. Itse en näin toisaalta haluaisikaan tehdä, vaan pyrin nauttimaan nimenomaan siitä, kuinka jokainen roolihahmo muodostuu suhteessa omaan ajatteluuni ja näkemyksiini. Juuri tämä asetelma aiheuttaa usein hankauksen queer-identiteettini kanssa. Suurin osa tarinoista ja henkilöistä, joiden maailmoihin olen näyttelijänä sukeltanut, ei ole sisältänyt lähes ollenkaan eri vähemmistöjen näkökulmia. Tämä on usein aiheuttanut minulle olon, että kerron vain muiden tarinoita muiden tavoilla.

Yhtenä opinnäytteeni lähtökohtana onkin tutkia, miten tällaisissa normatiivisissa teoksissa voisin käyttää näyttelijän strategioitani sekä luoda itselleni turvallisemmat työskentelyolosuhteet.

2.2 Dysforia työskentelyni tiellä

Nykyinen kokemukseni identiteetistäni on muuttunut opintojeni aikana yhä kirikkaammaksi, ehkä näyttelijäntyön ympärillä olevan itsetutkiskelun takia tai ehkä vain oman aikuistumiseni myötä. Erityisesti sukupuoli-identiteettini muovautuminen on ollut selkeästi läsnä oppimiskokemuksissani jo ensimmäisestä lukuvuodesta lähtien:

Kehossa tuntuu ahtaalta. Aivan kuin minut olisi lukittu rintakehässäni sijaitsevaan lokeroon, jonka tilavuus pienenisi jokaisella hengityksellä. En halua olla minä. En vain halua olla minä. Haluan olla keveys, helppous ja lämpö. (Oppimispäiväkirja 9.12.2019.)

Kirjoitin edeltävän tekstin ollessani täysin hukassa oman sukupuoli-identiteettini kanssa opintojeni alussa. Rakensimme tuolloin ohjelmistoa luokkamme joulukonserttia varten ja olimme ajautuneet tilanteeseen, jossa luokkani naisoletetut esittivät kappaletta vaimoina olemisesta, kun taas miesoletetut naurattivat yleisöä hassuttelemalla. Vaikka tilanne oli useamman sattumuksen summa, eikä kenenkään tahallaan aiheuttama, se nosti pintaan useimmissa meistä epämukavia tuntemuksia vahvistaessaan stereotyyppisiä ajattelumalleja. Omalla kohdallani oletetun sukupuolen mukaan jakautuminen antoi ison tönäisyn identiteettini muovautumiselle ja löysin pian itseni koulun vessasta itkemässä naiseuttani. Koin tuolloin vahvaa sukupuolidysforiaa ja oma kehoni tuntui täysin vieraalta. Mielestäni oli epäreilua, että ääneni sukupuoleen liitettävät akustiset piirteet (esimerkiksi äänen korkeus ja väri) estivät minua kuulumasta miesoletettujen ryhmään. Toisaalta halusin myös seistä yhtenä rintamana naisoletettujen kanssa kapinoimassa meille osunutta konservatiivista roolia vastaan. Koinkin samanaikaisesti niin vetoa kumpaankin ryhmään kuin halua olla kuulumatta kumpaankaan ryhmään.

Sukupuolikokemukseni oli jo pitkään ollut häilyvä, mutta juuri opintoja edeltävänä kesänä vyyhti oli alkanut aueta sukupuoli-identiteettiä kuvaavan sanaston tullessa yleiseen käyttöön. Tunnistin jo tuolloin kuuluvani johonkin muunsukupuolisuuden alakategorioista, mutta en ollut vielä löytänyt täysin itseäni kuvaavaa termiä. Lisäksi pelkäsin kuollakseni, ettei kukaan ymmärtäisi kokemuksiani ja tulisin syrjityksi sukupuoleni takia. Olin pitkään kokenut olevani jollain tavalla erilainen, viallinen tai outo. Pelkoni liittyivät myös huomattavasti tulevaan uraani näyttelijänä, sillä tuolloin

ammattikentällä ei ollut vielä juuri ketään avoimesti muunsukupuolista henkilöä. Muistankin esimerkiksi vetäneeni korkokenkiä jalkaani eräällä tanssikurssillamme pohtien samalla, että tätäkö tämä tulee olemaan, naisrooleihin sujahtamista huijarisyndrooma takaraivossa koputtaen. Tiedostan, etteivät korkokengät ja naisroolit kulje aina käsikkäin, mutta opettajamme oli juuri sattunut mainitsemaan, että kannattaa opetella tanssimaan koroissa, koska naisrooleilla usein on korot. Varinaisesti korkokengät itsessään eivät aiheuttaneet minussa ahdistusta, vaan niiden stereotyyppinen yhdistäminen naissukupuoleen.

Naisroolien korkokenkäperinteistä voisi varmasti kirjoittaa oman lukunsa, mutta keskityn tällä kertaa nimenomaan siihen tuntemukseen, jonka tilanne laukaisi minussa: opettaja oli sukupuolittanut minut naiseksi, mikä aiheutti sen, että oma vielä paikkaansa etsivä sukupuolikokemukseni tuntui sekoittuvan työstön alla olevan roolin kanssa. Näin ollen oma sukupuoli-identiteettini olikin yllättäen työskentelytilanteen keskiössä. Näyttelijänä koenkin, että monien itseäni lähellä olevien asioiden, esimerkiksi äänen ja maneerien, kanssa työskentely voi helposti muuttua henkilökohtaiseksi. Tällöin esimerkiksi kritiikkiin tai kommentointiin on usein vaikea reagoida neutraalista näkökulmasta. Sama henkilökohtaisuus koskee tietenkin sukupuolta ja juuri tästä syystä haluan opinnäytteessäni tutkia erilaisia keinoja suojata tätä yksityiseksi koettua ominaisuutta näinkin julkisessa ammatissa.

Edellä mainitsemani tilanteet ovat vain joitain esimerkkejä dysforisista tilanteista, joissa omaa sukupuolikokemustani on koeteltu opintojeni aikana. En väitä, että opinnoissani olisi varsinaisesti ollut transfobisia tilanteita, vaan ennemminkin on ollut hetkiä, joissa olen ymmärtänyt oman kokemukseni jäävän totuttujen tapojen jalkoihin, jos en itse tee asian eteen mitään. Normatiivisuus onkin usein tuntunut isoimmalta vastavoimalta oman kehittymiseni tiellä, koska olen sitä tavoitellessani onnistunut määrittelemään itse itselleni olemattomia esteitä. Perustankin oman pohdintani tuntemukseeni siitä, että olen koko elämäni kokenut tarvetta pyrkiä jonkinlaista ”normaaliutta” kohti täysin tietämättä miksi. Queer-identiteettini löytymisen jälkeen olen ymmärtänyt tämän ajattelutavan olevan itselleni haitallinen ja yritän nyt vähitellen opetella nauttimaan enemmän erilaisuudesta, keskeneräisyydestä ja uusiutumisesta. Pyrinkin seuraavissa luvuissa

löytämään normatiivisuuden ulkopuolelle edes hetkellisesti, jotta voisin löytää työskentelyyni kaipaamaani vapautumisen tunnetta.

3 ROOLITYÖN SUKUPUOLITTUNEISUUDESTA VAPAUTUMINEN

Kesällä 2022 näyttelin Serafina-nimistä roolihahmoa eräässä vielä toistaiseksi julkaisemattomassa tv-sarjassa. Hahmo oli kuvattu jokseenkin rennon laiskaksi poikatyöksi (eli paljon maskuliinisia piirteitä omaavaksi tytöksi), joka ei hirveästi välitä pukeutumisestaan, vastuusta tai liiallisesta tunteilusta. Oman sukupuolikokemukseni myötä ns. poikatyön rooli tuntui minulle istuvalta enkä oikeastaan tullut kyseenalaistaneeksi käsitettä tai hahmon sukupuolta laisinkaan ennakkotyötä tehdessäni. Tuntemukseni Serafinan sukupuolta kohtaan heräsivät vasta, kun maskeeraustestissä pohdimme, miltä roolihahmo voisi näyttää. Olin itse ajatellut maskin olevan hyvinkin neutraali tai lähes olematon. Pukusuunnittelijan valitsema yksinkertainen ”kuluneet farkut ja kulahtanut t-paita” -uniformu tuntuikin ehdottavan minulle henkilöä, jonka kiinnostuksen kohteisiin ei ihan ensisijaisesti kuuluisi meikkaaminen. Ilmeisesti maskeeraaja kuitenkin koki poikatyttöyden jollain tapaa hankaavaksi, koska hän pohti, miten paljon meikkiä minulle voi laittaa. Lopulta hän päätyikin lisäämään esimerkiksi poskipunan ajatuksella, että ”onhan hän kuitenkin tyttö”.

Tämä kommentti tuntui sukeltavan välittömästi ihoni alle, sillä en ollut ajatellut Serafinaa tytöksi. En toisaalta ollut ajatellut häntä myöskään muunsukupuoliseksi. En oikeastaan ollut ajatellut hänen sukupuoltaan laisinkaan. Hätäännyin tämän oivalluksen myötä, koska se muistutti minua oman sukupuoleni kanssa käydyistä kamppailuista. Tuntui kuin olisin unohtanut, että puhuimme roolihahmostani emmekä minusta. Tämä sai minut pohtimaan niin Serafinan sukupuolta kuin oman sukupuoleni suhdetta siihen. Poikatyttö-sana näyttäytyi yllättäen kirosanana. Halusin kovasti löytää jonkun sukupuolen, johon kiinnittyä. Löysin itseni ikään kuin saman kamppailun uumenista, johon oma liikkuva sukupuoleni helposti ajautuu. En tiennyt, mitä Serafina oli, mutten toisaalta tiennyt myöskään, mitä hän ei ollut.

Tämä ei ollut ensimmäinen kerta, kun roolihahmoni sukupuoli tuntui vaikealta tavoittaa. Tällä kertaa koin havahtuneeni aikaisempaa selkeämmin siihen, miten paljon näyttelijänä joudun työskentelemään oman sukupuolikokemukseni läheisyydessä esittäessäni erilaisia rooleja. Kesällä 2022 olin reilun vuoden ajan määritellyt itseni julkisesti genderfluidiksi

ja olin kohtalaisen tyytyväinen sen hetkiseen identiteettiini. Uskonkin, että Serafinan kohdalla huomasin ensimmäistä kertaa, että roolihahmoni sukupuoli ei välttämättä aina vastaa sen hetkistä omaa sukupuolikokemustani. En kuitenkaan koe, että haluaisin tehdä vain muunsukupuolisia rooleja, koska sekään ei todennäköisesti toimisi ongelmitta oman vaihtelevan sukupuoleni rinnalla. Kuten edellisessä luvussa kerroin, naiseus on liikkuvasta sukupuolesta huolimatta iso osa identiteettiäni enkä halua sulkea sitä pois. Näin ollen myös naisroolit tuntuvat usein itselleni sopivilta ja haluankin tulevaisuudessa jatkaa myös niiden tekemistä. Roolihahmon sukupuolen ja oman sukupuoleni eron tajuaminen tuntuu tästä huolimatta käänteentekevältä, koska se asettaa minut tilanteeseen, jossa voin tarkastella roolihahmon sukupuolta yhtä lailla näyteltynä asiana kuin vaikkapa roolihahmon fyysinen olemus, tunteet tai ihmissuhteet.

Sukupuolentutkimuksen näkökulmasta sukupuoli (engl. gender) ajatellaankin usein nimenomaan performatiiviseksi. Filosofin Judith Butler esitteli sukupuolen performatiivisuus -käsitteen kirjassaan *Gender Trouble* (Meyerhoff, 2014). Käsite on sittemmin ollut iso inspiraatio niin kielentutkimuksessa, sukupuolentutkimuksessa kuin filosofiassa ja sen merkitys on laajentunut kunkin tieteenalan saralla. Butlerin ajatus sukupuolen performatiivisuudesta perustuu meitä ympäröivään yhteiskuntaan, ja sen määrittämään kulttuuriin, joka asettaa meidät syntymästä asti joko poika- tai tyttökatteeriaan. Näiden kategorioiden ominaisuudet perustuvat siihen, miten esimerkiksi ajattelemme poikien puhuvan tai tyttöjen käyttäytyvän. (Meyerhoff, 2014.)

Lukiessani Meyerhoffin tekstiä sukupuolen performatiivisuus näyttöytyy yllättävän itsestään selvänä asiana. Tunnistan erityisesti ajatuksen siitä, että lapsesta lähtien monet asiat on asetettu sukupuolen mukaan erilaisiin luokkiin ja niiden luokkien rikkomisen on tuntunut vaikealta. Serafinaa kuvannut poikatyttö-sana toimii mielestäni täydellisenä esimerkkinä siitä, kuinka sukupuoleen liitetyistä ajatuksista pidetään kiinni kielelliselläkin tasolla. Sana tuo ilmi mielestäni sen, että henkilö käyttöytyy oman sukupuolensa vastaisella tavalla, ikään kuin lainaten vastakkaiselta sukupuolelta erilaisia ominaisuuksia. Kiinnostavaa onkin se, ettei nämä ominaisuudet varsinaisesti ole minkään sukupuolen omaisuutta, vaan jokaisesta ihmisestä löytyy niin maskuliinisia kuin feminiinisiä puolia. Sanat, maskuliinisuus ja feminiinisyys, tuntuvatkin menettävän merkityksensä, mitä enemmän niiden tarkoitusta miettii. Itselleni kummankin sanan

ajattelu luo kuvan tietynlaisista miehekkäistä tai naisellisista piirteistä, jotka perustuvat vallalla olevaan mielikuvaan siitä, miten näitä sukupuolia edustavien on odotettu käyttäytyvän. Tämänkaltaisen ajattelutapa tuntuu kuitenkin jossain määrin ongelmalliselta, koska silloin ikään kuin nojaan juuri niihin sukupuoliluokituksiin, jotka tuntuvat mielestäni rajoittavilta.

Toisaalta Meyerhoffin mukaan maskuliinisuus ja feminiinisyys lakkaavat olemasta, jos ne irrotetaan sosiaalisesta kontekstistaan (Meyerhoff, 2014). Näin ollen sanoille ei ole yhtä universaalia tarkoitusta, vaan niiden merkitys muodostuu aina sen hetkisten normien ympärille. Esimerkiksi korkea ääni ja tietynlainen alistuminen, kuten oman kehonsa pienentäminen voidaan tulkita feminiiniseksi, koska länsimaisessa kulttuurissa nämä piirteet ovat olleet pitkään hyväksytympiä naisten ominaisuuksina. Tämän kaltaisiin piirteisiin liitettävä feminiinisyys ja maskuliinisuus kuitenkin määrittyy aina ajan mukana. Asiat, jotka olivat aikaisemmin miehille ominaisia saattavat vuosien myötä muuntua muihin sukupuoliin liitettäväksi. Feminiinisyys ja maskuliinisuus kehittyvätkin muun muassa kielemme ja kulttuurimme mukana joko ylläpitäen aikaisempia normeja tai haastaen niitä. (Meyerhoff, 2014.) Tämä vahvistaa mielestäni ajatusta sukupuolen performatiivisuudesta: ei ole olemassa oikeaa tapaa edustaa omaa sukupuoltaan, on vain kunkin sukupuolen sen hetkiseen enemmistöön perustuva yleinen oletus siitä, miten tulisi käyttäytyä.

Näyttelijänä koen ajatuksen sukupuolen performatiivisuudesta vapauttavana, koska se antaa minulle mahdollisuuden valita, haluanko korostaa roolihahmoni sukupuoleen liitettäviä oletuksia, lähdenkö tekemään täysin niitä vastaan vai rakennanko täysin sukupuolesta riippumattoman tulkinnan luottaen esimerkiksi tekstissä annettuihin lähtökohtiin. Ennen Serafinaa työskentelyni oli lähtökohtaisesti perustunut jälkimmäiseen tapaan lähestyä roolihahmon sukupuolta, koska en ollut kokenut juuri koskaan sukupuolen olevan olennainen osa roolityötäni. Toisin sanoen en ollut aikaisemmin pystynyt hahmottamaan oman sukupuoleni ja roolihahmoni sukupuolen välistä eroa, enkä näin ollen ollut myöskään osannut hyödyntää sen tarjoamia vaihtoehtoja. Tämä tapa suhtautua sukupuoleen näyttelijäntyössä jätti minut myös usein alttiiksi turvattomuudelle, koska en osannut suojata omaa identiteettiäni roolin alle.

Maskeeraajan kommentin jälkeen päätinkin tehdä selkeän ratkaisun siitä, mikä Serafinan sukupuolikokemus olisi, jotta pystyisin pitämään oman sukupuolikokemukseni turvassa. Koska Serafina oli kuvailtu poikatyttönä, päädyin myötäilemään tätä oletusta hänestä. Lisäksi ajattelin, että poikamainen henkilö, joka määrittelee itsensä tytöksi, voisi olla itselleni kiinnostava roolihahmo, koska sen avulla pystyisin myös tutkimaan ja mahdollisesti laajentamaan naiseuteen liitettäviä piirteitä. Tietoisen määrittelyn jälkeen en ainakaan muista päätyneeni tilanteeseen, jossa Serafinan sukupuolesta olisi keskusteltu, joten en koskaan varsinaisesti päässyt tutkimaan omaa suhdettani tähän päätökseen. Toisaalta en myöskään muista itse miettineeni asiaa juurikaan päätökseni jälkeen, mikä tuntuu positiiviselta havainnolta, koska oletettavasti roolihahmoni sukupuoli ja oma sukupuoleni onnistuivat pysymään erossa toisistaan produktion loppuajan.

Produktion jälkeen aloin pohtimaan roolityöhön liittyviä oletuksiani roolin sukupuolen esittämisestä. Huomasin ahdistuvani ajatuksesta, että näytellessäni katsojat saattaisivat olettaa myös minun sukupuoleni olevan nainen. Toisaalta olin juuri tehnyt havainnon oman sukupuoleni ja roolihahmoni sukupuolen eroavaisuudesta, mutta en vielä osannut hahmottaa, miten voisin hyödyntää tätä työssäni. Olisiko minun mahdollista selventää sukupuolien välistä eroa itselleni? Jos näyttelisin hahmoa, jonka sukupuolikokemus ei kohtaisi omani kanssa, olisiko minun mahdollista jotenkin suojata yksityinen sukupuoleni? Miten voisin asettaa itseni erityisesti naisroolien kohdalla turvaan niin, että esimerkiksi yleisön oletukset eivät satuttaisi omaa identiteettiäni? Miten genderfluidina näyttelijänä edes suhtaudun sukupuoleen tehdessäni roolityötä?

3.1 Maskuliinisuuden hyödyntäminen roolityössä

Miesroolit ovat aina kiehtoneet minua. Ensimmäinen teatteriroolini ikinä olikin 14-vuotias poika Kipinähai-nimisessä näytelmässä vuonna 2009. En muista roolista juuri mitään muuta kuin että minulla oli hauskaa, koska sain riehua ja jälkikäteen useat ihmiset kertoivat luulleensa minua oikeasti pojaksi. Minulla oli tuolloin kohtalaisen lyhyet afrokiharat hiukset pitkien ja suorien ”tyttöhiuksien” sijaan. Oletettavasti tästä syystä päädyin myöhempinäkin vuosina usein poikarooleihin, tosin osaan niistä omasta pyynnöstäni. Ikimuistoisin niistä oli ehkä Justin Bieber -imitaatio eräässä joulunäytelmässä, koska onnistuin suoristusraudan ja hupparin hupun kanssa taiteilemaan

itsestäni yllättävänkin paljon Bieberin näköisen. Pojaksi tai poikamaiseksi pukeutuessani olen usein kokenut jonkinlaista vapautumista, ehkä sukupuolikokemukseni takia, ehkä erilaisen sosiaalisen roolin takia. Maskuliinisuuteen nojautuessani olenkin löytänyt itsestäni usein sellaisia puolia, joita minun on muuten ollut vaikea tavoittaa: tilan ottaminen tuntuu helpommalta, häpeilen vähemmän ja uskaltaudun ottamaan enemmän riskejä.

Toisena opintovuoteni Nätyllä tajusin hyödyntäväni tiedostamatta tätä maskuliinisuuden tuomaa vapautta näyttelijäntyössäni, kun keskustelimme kurssitoverieni kanssa roolihahmojen rakentamisesta. Mainitsin tuolloin ajattelevani usein roolihahmoni miehiksi, ja yllätyksekseni moni itsensä naiseksi määrittelevä kurssilaiseni totesi tekevänsä samoin. Useampi meistä kertoi näkevänsä jopa lähes kaikki omat roolihahmonsakin miehinä, mikä oli mielestäni kiinnostavaa, koska kukaan ei ainakaan myöntänyt tekevänsä tätä valintaa tietoisesti. Arvioimme siinä hetkessä, että tämä tapa ajatella on varmaankin suhteessa siihen, miten käyttäydymme sosiaalisissa hetkissä, joissa joudumme olemaan esillä tai haluamme tulla kuulluiksi. Useampi meistä totesikin käyttävänsä maskuliiniseksi miellettyjä piirteitä esimerkiksi tilanteissa, joissa tulisi olla itsevarma. Itselläni näihin maskuliinisiin piirteisiin kuului esimerkiksi kehollinen tilanottaminen sekä matalampi ja voimakkaampi ääni. Kiinnostavaa oli myös se, ettei kukaan oikein osannut sanoittaa, missä vaiheessa he olivat alkaneet ajattelemaan roolihahmonsakin miehinä. En pystynyt itsekään täysin varmaksi sanomaan, miten tai milloin ajattelutapa oli muodostunut, vai oliko se esimerkiksi ollut mukanaani jo ensimmäisestä roolistani asti.

Päätin tutkia tarkemmin suhdettani roolihahmoni sukupuoleen tehdessäni taiteellista opinnäytettäni Espoon teatterissa *Erään itsemurhan anatomia* -produktiossa. Esitys kertoo kolmen sukupolven naisista, jotka kampailevat perintönä kulkevan trauman kanssa. Näyttelin produktiossa nuorinta sukupolvea edustavaa Bonnieta. Kun luin käsikirjoituksen ensimmäistä kertaa, yritin kiinnittää huomiota siihen, millaiseksi Bonnie alkaisi muodostua mielessäni. Koitin erityisesti löytää ne hetket, jolloin mielikuvat alkoivat tuottaa hahmon ulkoisen olemuksen piirteitä. Yllätyksekseni Bonnie muodostui mielessäni hyvinkin nopeasti naiseksi ja huomasin kohtalaisen alkupuolella näytelmää kuvittelevani tietynlaisen ulkonäön hänelle. Mietin jälkikäteen, kuinka paljon tietoinen

keskittyminen mielikuvien luomiseen oli vaikuttanut Bonnien muodostumiseen mielessäni. Toisaalta taas näytelmän tarinalle on hyvinkin olennaista, että henkilöhahmot ovat nimenomaan isoäiti, äiti ja tytär. Lisäksi teksti on kirjoitettu todella yksityiskohtaisesti ja tarkasti, joten en yllättyisi, jos tekstin sisältö olisi syöttänyt naiseuden ajatusta myös alitajuntaisella tasolla.

Erään itsemurhan anatomia -esitys muotoutui neljän erillisen harjoituskauden aikana. Aluksi hahmottelimme esityksen kohtauksille pohjat kaksi viikkoa kestävässä residenssissä kesäkuussa 2022, joulukuussa 2022 sekä toukokuussa 2023. Varsinainen harjoituskausi alkoi joulukuussa 2023 ja päättyi ensi-iltaan 1.2.2024. Ensimmäisen residenssin aikana mielikuvani Bonniesta pysyi samankaltaisena kuin tekstiä lukiessa. Tuolloin en vielä aivan saanut hahmon ominaisuuksien ja oman ilmaisuni yhdistämisestä kiinni, vaan olin lavalla ennemminkin omana itsenäni. Ensimmäisen residenssin päämääränä oli saada jonkinlainen tekninen hahmotelma siitä, mitä näyttämöllä voisi tapahtua, ja näin ollen emme varsinaisesti alkaneetkaan vielä syventyä roolihahmojemme olemuksiin. Koska en kokenut vielä uponneeni roolihahmoni maailmaan tai edustavani sitä, en kyseisen harjoituskauden aikana kokenut samanlaista hankausta kuin Serafinan roolin kohdalla. Toisaalta olin myös määritellyt Bonnien mielessäni naiseksi, mikä tuntui auttavan oman sukupuoli-identiteettini suojaamista. En siis tällä kertaa enää kokenut roolihahmoni naiseuden olevan yhteydessä omaan sukupuoleeni, vaan pystyin hahmottamaan oman identiteettini ja roolini identiteetin välisen eron.

Toisen residenssin aikana tutkimme jo huomattavasti enemmän tarinan kuljetuksia ja mahdollisia tapoja ilmaista rooliemme sisäisiä maailmoja. Ohjaajamme Davide Giovanzana toivoi minulta kohtalaisen jäykkää ja suoraviivaista ilmaisua, koska Bonnie ei kohtauksissaan ole erityisen hyvä selviytymään sosiaalisista tilanteista. Tunnistin piirteet, joita Giovanzana haki takaa, mutta jostain syystä kovuuteen piilotettu epävarmuus kuitenkin tuntui lukitsevan tekemistäni huomattavasti. Ilmaisuni muuttui pienemmäksi, enkä vakavuutta ja jämähyyttä etsiessäni osannut liikuttaa kehoani juuri ollenkaan. Päätin tukeutua tilanteessa minulle tyypilliseen tapaan rakentaa roolihahmo: aloin etsimään tv-sarjoista, sosiaalisesta mediasta ja omasta elämästäni ihmisiä, joiden tapa toimia muistuttaisi roolihahmoa, jota rakensin. Selaillessani videoita ja kuvia huomasin yllättäen, että kaikki Bonnien piirteisiin yhdistämäni henkilöt olivat miehiä.

Bonnieen samaistuessani olin jossain vaiheessa päätenyt muuntamaan mielessäni olleen naisen kuvan vähitellen mieheksi pelkkien luonteenpiirteiden myötä.

Harjoituksissa päätin antaa mieleeni muodostuneen mieshahmon elää. Tuntui, että sosiaalinen jäykkyys ja kylmyys olivat paljon helpommin tavoitettavissa. Jotain tuntui vapautuvan, kun pystyin vain luottamaan mielessäni olevaan kuvaan ja sen seuraamiseen. Olinkin löytänyt rooliin uuden tason, joka sai sen tuntumaan erilaiselta omaan olemukseeni verrattaessa. En kuitenkaan täysin saavuttanut sitä, mitä Giovanzana oli yrittänyt kanssani alun perin etsiä, joten päädyimme Kyseisissä yhteisymmärryksessä tutkimaan Bonnieen sosiaalista vaikeutta kiusaantumisen kautta jämäkkyyden sijaan. Vaikka roolihahmoni tapa toimia muuttui huomattavasti kevyemmäksi ja mielikuviini tuli jälleen uusia samankaltaisia piirteitä kantavia henkilöitä, huomasin yhä ajattelevani Bonnieen miehisyyden kautta.

Kolmannen residenssin aikana pääsimme sovittamaan roolihahmojemme vaatteita. Bonnieelle oli valikoitunut kohtalaisen löysät farkut, t-paita ja vaaleansininen väljä kauluspaita (Kuva 1). Puvustajamme tavoitteli vaatteilla sukupuolineutraaliutta, koska Bonnieen aikajana sijoittuu näytelmässä lähitulevaisuuteen. Vastaparina vaatteille toimi Bonnieen isoäiti, jonka vaatetus sijoittui 1970-luvulle ja korosti huomattavasti enemmän naisellisuutta, samoin kuin Bonnieen äidin 2000-luvun alun muotia myötäilevä mekko. Vaatteet ovat aina olleet erittäin tärkeä osa omaa roolinrakentamisprosessiani, koska niiden tuoma tuntoisuus usein muovaa fyysistä olemustani. Tälläkin kertaa roolivaatteet ehdottivat heti uudenlaista tapaa käyttää kehoani. Kauluspaita loi mieleeni olettamuksia esimerkiksi virallisuudesta, kun taas housujen löysyys johdatti tietynlaiseen rauhallisuuteen. Huomasinkin alaruumiini maadoittavan olemistani painavuudellaan. Sen sijaan yläruumis hakeutui jäykempään ilmaisuun. Lisäksi vaatteiden väljyys tuntui saavan kehoni rentoutuneeksi, minkä myötä myös toimimiseni rytmi muuttui. vaatteissa koin myös osittain palaavani aikaisemmin etsimäämme suoraviivaiseen olemiseen, tosin tällä kertaa se ei lainkaan lukinnut toimintaani. Vaatteet tuntuivatkin kaiken kaikkiaan vapauttavan olemistani.

Kuva 1. Oikealla Bonnie Erään itsemurhan anatomia -esityksessä.

Vaikka vaatteiden oli tarkoitus olla sukupuolineutraalit, niiden miesten vaatteita muistuttavat piirteet, kuten housujen löysyys ja kauluspaidan malli, tuntuivat yllättävänkin vaikuttavilta päälläni. Esimerkiksi tilan ottaminen tuntui helpommalta ja koin itseni huomattavasti itsevarmemmaksi, kuin omassa ihoa myötäilevissä treenivaatteissani. Vaatteet myös istuivat hyvin aikaisempiin mielikuviiini Bonniesta vahvistaen roolinrakentamisessa hyödyntämäni miehisyyttä. Tämä sai minut pohtimaan roolin ulkoisia rakennuskeinoja ja niiden vaikutusta niin omaan sukupuolikokemukseeni kuin roolin sukupuoleen. Olisiko esimerkiksi vaatteiden avulla mahdollista suojata oma identiteettini ja rakentaa roolihahmolle omansa?

3.2 Drag king apuna tilanottamisessa

Ensimmäisen maisterivuoden joulukuussa 2022 osallistuin Nätyllä kolme viikkoa kestäneelle showpainikurssille. Saimme kurssin aikana rakentaa omat showpainihahmomme samalla fyysisiä ja akrobaattisia painiliikkeitä opetellen. Showpainin ylitsepursuavan maskuliininen energia oli vetänyt minua puoleensa jo ennen

kurssin alkua, ehkä osittain näyttävän fyysisen esiintymisen takia, ehkä toisaalta sukupuoli-identiteettiini liittyvän vapauden kaipuun takia.

Vaikka koen olevani monessa suhteessa välillä hyvinkin maskuliininen (esimerkiksi pukeutumistyyliiltäni ja kehoni olemukselta), olen huomannut, että maskuliinisuuteen liitettävä tilanottaminen ja röyhkeys eivät tule minulta luonnostaan. Tässä suhteessa koen naisen sosiaalisessa roolissa elämisen vaikuttaneen käyttäytymiseeni vahvasti: olen joutunut opettelemaan tilan antamista ja käyttäytymään nätisti, kun taas välillä tuntuu, että miespuoliset ikätoverini ovat saaneet riehua mielensä mukaan klassisen ”pojat on poikia” -lausahduksen mahdollistamina. Toisaalta olen myös aina ollut luonteeltani erittäin kiltti eikä fyysinen olemukseni varsinaisesti huuda tilanottamista. Oman röyhkeyteni ja asiallisuudesta luopumisen löytäminen onkin ollut suhteellisen hallitsevana piirteenä opinnoissani. Päätinkin heti kurssin alussa lähteä työstämään todella maskuliinista hahmoa, koska koin showpainin täydelliseksi leikkikentäksi oman maskuliinisen ääripääni tutkimiselle. Näistä lähtökohdista syntyi Äijjää eli maskuliininen ällötys, takuutyydyttävä, joka nauttii aivan liikaa itsestään ja pakottaa muut elämään omassa toksisessa maailmassaan.

Moro kaikki mimmit ja muijat! Tulkaa kattoo kun tosi mies vetää turpaan oikein kunnolla. 8. joulukuuta laitetaan munat mittaan ja katotaan kuka panee paremmin. Tai siis painii... No. Vittu. Kyl te tiiätte. Lätty lätisee ja jos vastassa on gimma nii ehkä lätisee jotai muutaki. Pitäkää homma kovana! (Äijjään esittelymonologi, oppimispäiväkirja 5.12.2022.)

Käytin Äijjään rakentamisessa pohjana TikTok-sovelluksesta tunnetuiksi tulleita ”fuckboy-videoita” eli videoita, joissa nuoret miesoletetut esiintyvät seksuaalissävyytteisesti ja flirttaillen. Videoiden tarkoitus on usein esitellä omaa kehoa ja ulkonäköä ja saada näin videon katsojien huomio. Fuckboy-sanalla viitataan yleensä miespuoliseen henkilöön, joka käyttäytyy epäasiallisesti naisia kohtaan ja näkee heidät vain omien seksuaalisten halujensa tyydyttäjinä. Rakensinkin Äijjään nimenomaan ajatuksella, että hän seksualisoi aivan kaikkia asioita. Päämääränäni oli luoda mahdollisimman ällöttävä mieshenkilö, jotta voisin kunnolla testilla itselleni epämukavalta tuntuva tilanottamista esimerkiksi käyttäytymällä täysin asiattomasti.

En missään vaiheessa prosessia tietoisesti rakentanut drag king -hahmoa, vaikka näin jälkikäteen tarkasteltuna luomani karaktääri on osoittautunut omaavan paljon dragin piirteitä. Drag kingillä tarkoitetaan (yleensä) naisia, jotka esiintyvät mieheksi pukeutuneina usein parodioiden maskuliinisuuden piirteitä (Halberstam, 1998, s. 231–232). Kirjassaan *Sex, Drag and Male Roles: Investigating Gender as Performance* drag king -taiteilijana tunnettu Diane Torr kertoo järjestävänsä naisille työpajoja, joissa he voivat rakentaa oman drag-hahmonsensa ja tutkia näin maskuliinista tilanottamista (Torr & Bottoms, 2010, s. 156). Työpajoihin osallistuneet henkilöt ovatkin usein tulleet etsimään apua esimerkiksi tilanteisiin, joissa he kokevat olonsa epävarmoiksi oman sosiaalisen roolinsa takia. Drag-hahmon rakentamisen kautta osallistujat ovat löytäneet itsestään täysin uusia puolia ja mieheksi pukeutumista kuvaillaan lähtökohtaisesti voimaannuttavaksi kokemukseksi.

Torr pitää mieshahmon rakentamisen kannalta olennaisena, että kaikki valitut vaatteet ovat oikeasti miestenvaatteita, eikä esimerkiksi naisille tarkoitettuja versioita miesten malleista. Hänen mukaansa oikeanlaiset vaatteet vaikuttavat siihen, miten itseämme kannamme ja näin ollen myös siihen, miten meidät nähdään. (Torr & Bottoms, 2010, s. 144.) Uskonkin, että Äijjän vaatteiksi sattumanvaraisesti valikoituneet miehille tarkoitettu hihatton toppi, lippalakki ja miesten painijashortsit olivat suuressa osassa hahmoni olemuksen luomista (Kuva 2). Miehisyyden tunnetta vahvistaakseni punin shortsien alle munasuojan, jonka täytin sukilla luodakseni illuusion isosta sukuelimestä. Lisäksi päätin hyödyntää siirtotatuointeja oman ulkonäköni muuttamisessa. Sijoitin osan tatuoineita kaulaani, koska TikTokista löytämissäni videoissa useilla ”fuckboylla” oli tatuointeja niin kaulassa kuin kasvoillakin. Yllätyksekseni huomasin koko olemukseni muuttuvan tatuointien lisäämisen jälkeen mahdollisesti siksi, että liitin kaulatatuointien ja päälläni olleiden vaatteiden yhdistelmän tietynlaiseen stereotypiaan henkilöstä, joka ei pyytele mitään anteeksi.

Kuva 2. Äijjä

Äijjä osoittautui oivaksi työvälineeksi juuri asiallisuuden ”paskomisessa”, sillä ulkonäköni muututtua aloin myös löytää uskallusta tilanottamiseen. Esiintyessäni Äijjänä koinkin sellaista vapautta, jota en ole aikaisemmin elämässäni kokenut. Pystyin yllättäen tekemään mitä tahansa ja kenelle tahansa. En tuntenut häpeää omasta olemisestani, enkä tarvinnut keneltäkään lupaa olla olemassa. Ulkonäköni vaikutus näkyi myös vahvasti kehollisessa ilmaisussani: vaatteet, erityisesti munasuoja, ehdottivat minulle uudenlaista kävelytyyliä ja oma käsitykseni kehostani tuntui muuttuvan. Olin mielessäni vähintään kaksi metriä pidempi, minulla oli isot lihakset ja kaikki tila oli vain minua varten.

Vaikka ”äijäily” itsessäänkin oli nautinnollista, huomasin myös nauttivani tietynlaisen mieskuvaston parodioimisesta. En kyseenalaistanut omia valintojani, vaan nautin omasta tyhmydestäni. Miehenä olon nautinto tulikin juuri siitä, että pääsin korostamaan tiettyjä piirteitä niin, että niiden naurettavuutta ei pystynyt kieltämään. Toisaalta hahmoni tuntui todella uskottavalta ja tunnistettavalta, mikä tietyllä tapaa lisäsi hahmoonni traagisen tason. Pystyin näin ollen tuomaan lavalle kuvastoa, joka minua muussa tilanteessa saattaisi

ahdistaa ja mikä ihmeellisintä, nautin siitä aivan älyttömän paljon. Hetkellisesti minulla olikin sellainen olo, että ei ole mikään ihme, että valtaa tietyissä asioissa pitävät tahot haluavat puolustaa reviiriään loppuun asti. Onhan se hauskaa elää niin, että kaikki on vain minua varten.

4 NÄYTTELIJÄNTYÖLLISTEN VALINTOJEN FEMINIINISOIMINEN

Vaikka maskuliinisuuden korostaminen ja miehenä esiintyminen on tuonut uudenlaista vapautta omaan esiintymiseeni, huomaan myös pohtivani tämän kaltaisten ilmaisunlaatuojen vierellä feminiinisyyden mahdollisuuksia. Tuntuksikin erittäin ongelmalliselta, jos oma esiintymiseni perustuisi vain maskuliinisiksi miellettyjen toimintatapojen tuomaan valtaan ja varmuuteen. Tässä luvussa syvennyinkin tarkemmin feminiiniseen tilanottamiseen ja sen mahdollistamaan esiintymisen vapautumiseen.

Usein feminiinisiksi mielletyt piirteet, esimerkiksi hellyys, kauneus ja lämpö eivät ole lähtökohtaisesti aina kulkeneet käsikädessä oman näyttelijäihanteeni rinnalla. Tunnistan omien olettamuksieni hyvästä näyttelijästä jossain määrin pohjautuvan vanhentuneisiin mieltymyksiin siitä, mitä näyttelijän tulisi olla. Edustankin mielestäni suomalaisen näyttelijäkentän sitä sukupolvea, joka on aloittaessaan ollut valmis tekemään mitä vain taiteen eteen, mutta joka on viime vuosien aikana opetellut tarkastelemaan alan työskentelymetodeja ja -ihanteita kriittisesti. Jos esimerkiksi pohdin omaa mielikuvaani ihannenäyttelijästä aloittaessani alalla 2010-luvun puolivälissä, eteeni piirtyy voimakastahtoinen, keuhkot rikki huutava fyysisesti vahva sotamasiina, joka ei anna omien tuntemuksiansa vaikuttaa työskentelyyn, vaan tulkitsee raivolla omia tai muidenkaan rajoja miettimättä. Tiedostan, että tämä kuvaus ei oikeasti vastaa sitä, millaisia suomalaisen teatterikentän näyttelijät ovat siihen aikaan olleet, mutta omassa mielessäni juuri kaikki edellä mainittu oli se kokonaisuus, johon tuli pyrkiä pärjätäkseen alalla. Koinkin tuolloin ja koen ajoittain edelleen, että Suomessa näyttelijäntyön perusta nojaa vahvasti maskuliinisiksi miellettyihin piirteisiin, jotka juontavat juurensa suomalaisen 1980-luvun näyttelijäntyönkoulutuksen jäänteistä. On oltava äänekkäs ja otettava tila haltuun koko kehon avulla. On oltava vahva, jotta tulee kuulluksi. En väitä, että näitä piirteitä ei voisi liittää feminiinisyyteen, mutta mielestäni ne usein yhdistetään ennemminkin miesten tapaan toimia erityisesti suhteessa vallansaamiseen.

Mielestäni vain tietynlaatuisiin toimintatapoihin nojautuva tilanottaminen kaventaa huomattavasti ilmaisemisen skaalaa näyttelijänä ja huomaan ainakin itse toivovani jonkinlaista vaihtelua maskuliinisuuteen perustuvan *vahvan naishahmon* (esim. Marvelin

naispuoliset supersankarit) rinnalle. Ymmärrän, että tämä hahmotyyppi on viime vuosina mahdollistanut erilaisten naishahmojen kuvaamisen tarinoissa ja siirtänyt avuttomina neitoina nähdyt hahmot romukoppaan. Useampaan kertaan vahvan naishahmon roolissa olleena olen kuitenkin huomannut, että kyseiset hahmot ovat usein kirjoitettu näkökulmasta, jossa vahvaksi luokitellaan vain tietyt, usein maskuliiniset piirteet. Vaikuttaakin ajoittain siltä, että naishahmot nähdään vahvoina vain, jos he omaavat paljon samoja piirteitä kuin vahvoina nähdyt mieshahmot. Olisikin mielestäni kiinnostavaa näytellä naishahmoa, joka olisi todella feminiininen, mutta hänellä olisi silti kaikki valta. Millainen feminiininen vahvuus olisi? Miten hallita kauneudella? Entä miltä näyttää feminiininen kehollisuus, joka valtaa tilan?

4.1 Bimbofikaatio hyperfeminiinisyyden takaisinvaltaajana

Drag-artisti Bimini Bon Boulash puretuu feminiinisyyden voimakkuuteen ja mahdollisuuksiin kirjassaan *A Drag Queen's Guide to Life* (2022). Bimini-taiteilijanimellään tunnettu muunsukupuolinen drag queen tuli alun perin tunnetuksi kansainvälisesti osallistuessaan *RuPaul's Drag Race UK* -kilpailuun tv-sarjan toisella tuotantokaudella. Sarjassa drag-artistit kilpailevat toisiaan vastaan drag-esiintymisen eri osa-alueilla. Bimini kertoo hyödyntäneensä nimenomaan feminiinisyyden stereotyyppioita pärjätäkseen kilpailussa: hän saapui mukaan kisaan mahdollisimman näyttävässä asussa ja käyttäytyi tarkoituksellisesti itseään tyhmentäen, jotta kansakilpailijat aliarvioisivat hänet. Biminin päämääränä olikin hyödyntää *hyperfeminiinisyyteen* eli todella feminiinisiin käyttäytymis- ja ajattelutapoihin liitettäviä negatiivisia olettamuksia, jotta hänet nähtäisiin mahdollisimman harmittomana *bimbona*. Sanalla bimbo viitataan usein naishahmoihin, joiden ainoina ominaisuuksina nähdään seksikkyys, tyhmyys ja viattomuus. Bimini kuvailee rakentaneensa bimboudesta itselleen roolin, jonka ansiosta hänellä oli itsellään kaikki valta vaikuttaa siihen, miten ihmiset näkivät hänet. (Bon Boulash, 2022, s. 7–15).

Hyperfeminiinisyyden on oman elämäni aikana usein esitetty mediassa negatiivisena tai jopa heikkoutena, joten ajatus sen hyödyntämisestä tuntuu kihelmöivältä. Huomaankin yhtäaikaaisesti innostuvani ja pelkääväni: innostun ajatuksesta, että voisin vihdoinkin sallia itselleni tiettyjen feminiiniksi miellettyjen toimintatapojen käytön, mutta toisaalta pelkään, että juuri nämä toimintatavat saattaisivat minut alttiiksi arvostelulle ja

väheksynnälle. Olenkin pyrkinyt jo pitkään sulkemaan pois stereotyyppisinä nähtyjä feminiinisiä käyttäytymistapoja elämästäni, jotta minut otettaisiin vakavasti, enkä jäisi maskuliinisuuden jalkoihin. Esimerkiksi edellisessä luvussa kuvailemani roolihahmojen näkeminen miehinä perustuu todennäköisesti juuri tähän ajatukseen feminiinisuuden heikkoudesta. Tämä ajattelutapa vahvistaa mielestäni misogyniaa ja synnyttää samalla oravanpyörän, jossa feminiinisuuden rikkaus ja potentiaali vähenee entisestään. Tästä syystä stereotyyppisten feminiinisten piirteiden takaisinvaltaaminen eli niiden juhlistaminen tuntuu erityisen olennaiselta. Tunnistan myös oman sukupuolikokemukseni vaativan niin maskuliinisuuden kuin feminiinisuuden riehakasta riemuitsemista juuri sellaisina, kuin ne minussa sattuvat ilmentymään.

Sosiaalisessa mediassa syntynyt termi *bimbofikaatio* eli bimbouden ylistäminen ja siitä nauttiminen toimii mielestäni täydellisesti juuri negatiivisina nähtyjen feminiinisten piirteiden takaisinvaltaajana (Bon Boulash, 2022, s. 15). TikTokissa vaikuttava Chrissy Chlapecka kokee bimboille tyypillisen kauneuden pystyvän kulkemaan käsi kädessä poliittisten kannanottojen kanssa. Hän hyödyntääkin miehille katseelle luotua kauneuskuvastoa ja sen mahdollistamaa tilansaamista valjastamalla bimbouden apuvälineekseen feminististen ajatusten esille tuonnissa. (Bon Boulash, 2022, s. 15). Chlapecka onnistuu mielestäni tällä tavoin häivyttämään muun muassa tiettyyn ulkonäköön liitettäviä oletuksia ja mahdollistaa näin ollen kyseisten ominaisuuksien yksityiskohtaisemman tarkastelun. Esimerkiksi feminiiniseksi ajateltu kauneus tuntuu herättävän eri yhteyksissä erilaisia konnotaatioita: kauneus nähdään lähtökohtaisesti positiivisena piirteenä, mutta esimerkiksi perinteisesti maskuliinisena pidettyihin yhteyksiin liitettynä se tuntuu menettävän arvostuksensa. Johtajuutta tarvitsevat tilanteet toimivat mielestäni hyvinä esimerkkeinä, kuinka feminiinisten piirteiden (kuten kauneuden tilansaaminen ja valta) kukoistaa vain maskuliinisuuden näin salliessa.

Päätin tutkia oman kauneuteni ja hyperfeminiinisyteni voimaa esiintyessäni 00100ENSEMBLE:n immersiiivisessä *KÄTY*-teoksessa Sideways-festivaaleilla 2023. Teoksen lähtökohtana oli järjestää 2000-luvun alun estetiikkaa myötäilevät teini-ikäisten kotibileet, joihin festivaalien yleisö sai osallistua haluamallaan tavalla. Esiintyjänä tehtäväni oli muun muassa esitanssia, innostaa juhlijoita ja improvisoida rakennettuun maailmaan sopivia kohtaamisia niin yleisön kuin muiden esiintyjien kanssa. Jokainen

esiintyjä sai itsenäisesti rakentaa oman kotibileidentiteetin ja puvustaa itsensä haluamallaan tavalla, joten päädyin hyödyntämään tilanteen bimbouden tutkimiseen. Asukseni valikoituikin hempeää vaaleanpunaista pursuava kokonaisuus, jonka kruunasi pinkki muovinen polkkatukkaperuukki (Kuva 3). Lisäksi päätin korostaa 2000-luvun estetiikkaa näyttävällä vaaleansinisellä silmämeikillä, huulien tummalla rajauksella ja kimaltavalla huulikiillolla. Vaikka kyseessä oli kohtalaisen yksinkertainen meikki ja puvustuksessa käyttämäni vaatteet olivat kaikki omiani, huomasin uuden ulkonäköni vaikuttavan yllättävän paljon omaan olemukseeni. Erityisesti peruukin tuoma etäännytyks itsestäni antoi minulle mahdollisuuden vapautua omaan ulkonäkööni liittämistäni ajatuksista. Peruukki ja meikki tuntuivatkin toimivan lähes samalla tavalla maskina kuin klovneriassa hyödynnetty punainen nenä: peiliin katsoessa en nähnyt itseäni vaan jonkun toisen, jonkun juuri syntyneen, jonkun vapaamman.

Kuva 3. Esityskuva KÄTY-teoksesta.

KÄTY-teoksen aukaistessa ovensa ensimmäisille juhlijoilleen pyrin mahdollisuuksien mukaan nojaamaan ulkonäköni tuomaan maskiin. Koin näyttäväni upealta ja viehättävältä, joten pystyin myös helposti olemaan upea ja viehättävä. Luomani vaaleanpunainen hahmo saikin minut tuntemaan itseni todella itsevarmaksi: koin olevani

juuri sellainen kuin kaikkien pitäisi olla. Tai ainakin se, mitä itse usein huomaan tavoittelevani: jokin yli-inhimillinen kauneus. Kiinnostavinta oli se, että koin olevani kaunis ja seksikäs tavalla, joka ei ollut ketään muuta varten. Upeuteni ei ollut ulkopuolisten katseiden määrittelemää, vaan se oli tunne sisälläni. Ikään kuin oman itsevarmuuteni olisi laittanut maksimiin ja se hehkuisi kaikkialle ympärilläni. Koin rakastuvani kehooni aivan uudella tavalla. En nähnyt virheitä, vaan kaikki ihanimmat kohdat. Olin täydellinen juuri sellaisena kuin olin.

Ulkonäköni tuoma itsevarmuus antoi minulle varmuuden toimia tavoilla, joilla en välttämättä muuten uskaltaisi toimia. Normaalisti saattaisin pelätä muiden ihmisten reaktioita ja yrittää pienentää itseäni jännityksen takia. Vaaleanpunaisena hahmona erotuin kuitenkin jo valmiiksi joukosta, joten pystyin päästämään irti omista sosiaalisista epävarmuuksistani. Päätin muun muassa yrittää hyödyntää bimbouteen liitettyä naiiviutta tilan saamiseksi, vaikka itsensä tyhmentäminen tuntui aluksi pelottavalta. Onnistuin kuitenkin esimerkiksi ottamaan runsaasti tilaa tunkeutumalla ihmisten keskusteluihin vain kysymällä miltä huulikiiltoni näytti. Sain näin kaikkien huomion helposti ilman sen älykkäämpää keskustelunavausta, mikä oli yllättävän vapauttavaa. Myös kasvojeni vieminen hieman liian lähelle tarkasteltavaksi antoi minulle tilanteessa selkeän ylästatuksen. Tuntui todella voimaannuttavalta olla huomion keskipisteenä itse valitsemallani tavalla. Koinkin ensimmäistä kertaa olevani se, joka valitsi, miten minua katsottiin. Ihmisten kanssa keskusteleminen oli helppoa, koska sain rauhassa esittää tyhempää kuin oikeasti olen. Näin ollen pystyin hallitsemaan keskusteluita haluamallani tavalla, koska keskustelukumppanini joutuivat ikään kuin alentumaan tasolleni pysyäkseen keskusteluissa mukana.

Mielestäni kiinnostavimmaksi feminiinisen tilanottamisen välineeksi osoittautui kuitenkin kiljuminen. Minulla on aikaisemmin ollut tapana tuottaa tilaa hallitsevaa ääntä madaltaen ääntäni tai huutamalla keuhkoni rikki ja olen huomannut, että kummatkin toimintatavat ovat usein olleet äänelleni todella raskaita. En väitä, että kiljuminen olisi lähtökohtaisesti äänelle terveellisempää, mutta KÄTY-teoksessa huomasin osaavani tuottaa kimeää ja kovaa ääntä huomattavasti kevyemmin kuin matalaa ja kovaa ääntä. Kiljuminen asettui jollain tapaa paremmin kehooni ja näin ollen kovalta kuulostava ääni tuntui syntyvän paremmin tuettuna. Korkea ääni myös kuului tilassa huomattavasti

paremmin kuin matalampi huutaminen. Huomasin myös hyödyntäväni kiljumista monipuolisemmin kuin matalaa huutoääntäni: saatoin toisinaan kiljua innostuksesta, toisinaan inhosta ja välillä pelosta. En myöskään ajatellut lähtökohtaisesti ottavani tilaa äänelläni tai pyrkiväni edes tuottamaan kovaa ääntä, vaan kiljuminen muodostui ennemminkin tilanteissa luonnostaan. Olikin kiinnostavaa huomata, miten ääneni saattoi kääntää useamman ihmisen huomion minuun, vaikka en tietoisesti ollut sitä tavoitellut.

KÄTY-teoksessa tekemäni havainnot tuntuivat olevan vasta pintaraapaisua siitä, minkälaista tilanottamista voisin feminiinisillä keinoilla saavuttaa. Kiinnostavaa olikin, että esimerkiksi kauneudella, naiiviudella ja kiljumisella olikin huomattavasti enemmän valtaa kuin, mitä olin itse olettanut. Tämä vahvisti ajatustani siitä, että omat lähtökohtani ovat värittyneet laajalti sisäistetyllä misogynialla, joka estää minua toimimasta haluamallani tavalla. Huomion arvoista on myös se, että en ollut määritellyt hahmoni sukupuolta ennen esiintymistä, mutta silti sukupuoli-identiteettini osoittautui pysyvän suojassa kyseisessä hahmossa. Koenkin onnistuneeni rakentamaan itseni ja hahmoni välille drag queen -elementtien, kuten peruukin ja meikin avulla suojamuurin. Myös tapani olla esitti mielestäni niin selkeästi, jopa parodioiden, hyperfeminiinisyyttä ja näin ollen oma henkilökohtainen olemukseni ei jäänyt liian näkyville.

4.2 Vogue ja kehollinen vapautuminen

Bimbofikaation lisäksi *Vogue*-tanssilaji osoittautui täydelliseksi tutkimuskentäksi feminiinisen tilanottamisen suhteen. Mallien poseerauksiin perustuva tanssilaji sai syntynsä Harlemissa afroamerikkalaisten homomiesten perustamissa ballroomeiksi tai balleiksi kutsutuista tapahtumista 1980-luvun alussa (Lawrence, 2011, s. 3–5). Yleiseen suosioon voguing nousi 1980- ja 1990-luvun vaihteessa muun muassa Madonnan ballroom-kulttuurista inspiroituneen Vogue-kappaleen myötä (Lawrence, 2011, s. 3–5). Tutustuin itse ensimmäisen kerran voguingiin 2019 katsoessani *Pose*-nimistä draamasarjaa, jonka tapahtumat sijoittuvat ballroom-kulttuuriin sisälle: sarja seuraa useampaa ballroomeissa toisiaan vastaan kilpailevaa ryhmää eli Housea ja avaa samalla mahdollisuuden kurkistaa New Yorkin 1980-luvun queer-kulttuuriin. Sarjaa katsoessani koinkin suurta vetoa päästä osaksi ballroom-kulttuuria sen etnisen moninaisuuden, kauneuden ylistämisen ja queereuden juhlimisen takia. Erityisesti sarjan keskiössä oleva Vogue-tanssilaji tuntui herättävän minussa suurta innostusta.

Voguen alakategoriaan kuuluva Vogue Femme tuntui hyperfeminiinisuuden tutkimiseen inspiroivalta, koska sen liikekieli hyödyntää juuri feminiinisinä pidettyjä piirteitä. Aloinkin käymään Vogue Femme -tunneilla Himo-tanssikoululla syksyllä 2022 ja huomasin jo ensimmäisen tunnin jälkeen osuneeni johonkin kultasuontakin kalliimpaan. Muotikuvista tunnistettaviin poseerauksiin perustuvat liikkeet asettuivat kehooni ikään kuin itsestään saaden minut tuntemaan itseni lähes välittömästi kauniiksi ja seksikkääksi. Halusin katsoa itseäni ikuisuuden peilistä ja halusin, että muutkin katsovat minua ikuisuuden. Tunsin olevani aivan uskomattoman näköinen, kuin veistos, kuin jumala. Olisin halunnut korostaa enemmän ja enemmän kauneuttani, kehoani, hiuksiani, kasvojani. Miten ihana ihminen voikaan olla?

Verrattuna bimbofikaation kautta löytämäni kauneuteen ja sen tuomaan sisäiseen itsearvostukseen, Vogue tuntui enemmin antavan minulle valtaa muiden silmissä. Uskon, että tämä vallan tunne pursusi median rakentamista mallin uraan liittyvistä mielikuvista: mallit saatetaan kokea usein epäinhimillisen kauniiksi ja kiinnostaviksi, ja esimerkiksi vaatemallien kehot ovat pitkään tuntuneet määrittävän sitä, miltä ihmiset ovat halunneet näyttää kyseisiä vaatteita käyttäessään. Koska poseerauksien lähtökohtainen tarkoitus on esitellä joko poseeraavan henkilön kehoa tai tämän yllä olevia asuja, pyrkivät ne usein korostamaan erilaisia kehon linjoja. Vogueista löytämäni kehollinen vapautuminen perustuukin oletettavasti juuri tähän ajatukseen oman kehon esittelemisestä ja korostamisesta. Tanssitunneilla huomasinkin nauttivani siitä, miltä näytin ja miltä kehoni tuntui, kun peilikuva hehkui upeissa asennoissa.

Voguingille on kehon korostamisen lisäksi ominaista tietynlainen tulinen asenne (eng. fierceness), joka ei pyytele anteeksi olemassaoloaan, vaan ottaa juuri sen tilan, mitä tarvitsee. Pääsin todistamaan tämän asenteen monipuolisuutta vieraillessani elokuussa 2023 Vogue Rites -tapahtumassa, joka oli yksi vuoden isoimmista Vogue ball-tapahtumista Lontoossa (Kuva 4). Ball-tapahtumissa voguing-yhteisöön kuuluvat henkilöt kisaavat erilaisissa kategorioissa niin voguingin, muodin kuin esiintymisen saralla. Erityisesti Vogue-tanssia sisältävissä kategorioissa kisaajat käyttivät tulista asennetta hyödykseen saadakseen tuomariston huomion itseensä. Kilpailuille onkin ominaista ikään kuin pilkata kansakilpailijoita joko oman tekemisen kautta tai toisen tekemistä kommentoimalla. Jos esimerkiksi vastustaja yrittää voittaa tuomarit puolelleen

tekemällä akrobaattisen tempun, voi toinen kilpailija tehdä edellistä hienomman tempun tai osoittaa olemuksellaan väheksyvän toisen osaamista. Useimmat kilpailijat saattoivatkin mennä konkreettisesti vastustajansa eteen, jotta tuomariston olisi mahdotonta edes nähdä, mitä toinen osallistuja tekee.

Kuva 4. Esiintyjä Vogue Rites -tapahtumassa.

Tiedostan, että tulista asennetta ei välttämättä lähtökohtaisesti nähdä feminiinisenä, mutta sen kaltainen asenne saatetaan usein liittää ”huonokäytöksisiin” naishenkilöihin. Huomaankin yhdistäväni tulisuuteen paljon negatiivisia mielikuvia, jotka liittyvät nimenomaan siihen, miten naisen sosiaalisessa roolissa elävien on odotettu käyttäytyvän. Tulisuus voidaan mielestäni nähdä aikaisemmin mainitsemani asiallisuuden uhkana: olemassaoloon anteeksipyytelemätön henkilö voi helposti taistella itsensä vapaaksi normatiivien luomista rajoista. Voguingin tulisuus tuntuu oivalta välineeltä oman liiallisen kiltteyteni kanssa työskentelyyn. Siihen voidaankin liittää tietynlainen rähähdysherkkä liikkeenlaatu, joka ei ole omalle keholleni tyypillinen tapa toimia, mutta jonka avulla tilanottaminen voisi helpottua. Tunnistankin saaneeni usein palautetta, jossa minua on kehoitettu tutkimaan omaa räjähtävyyttäni, mutta en ole ennen täysin ymmärtänyt, mitä sillä tarkoitetaan. Olen lähtökohtaisesti yrittänyt tutkia sen kaltaista

liikkeenlaatua raivokkuuden kautta, esimerkiksi huutamalla tai riehumalla, mutta ymmärrän nyt, että räjähtäväisyys voi olla niin paljon muutakin. Voguingin tulisuus perustuukin mielestäni enemmänkin arvaamattomuuteen, kontrollista irti päästämiseen ja negatiivisina pidettyjen tunteiden rohkeaan hyödyntämiseen. Uskon, että esimerkiksi itsekkyyden, ilkeyden ja halveksunnan ilmaisemisen kehollinen tutkiminen voisi vapauttaa omaa tekemistäni huomattavasti.

Vaikka en ole vielä päässyt syvällisemmin tutkimaan kaikkia voguingista löytämiäni tilanottamisen mahdollisuuksia, koen, että olen sen avulla saanut lisää ymmärrystä siitä, miten vahvaa feminiinisyyttä voikin olla. Kehollisen vapautumisen lisäksi olen löytänyt voguingin kautta myös useita välineitä työskentely-ympäristöissä selviämiseen queer-esiintyjänä. Pureudunkin seuraavassa luvussa tarkemmin siihen, miten esimerkiksi löytämäni tulisuuksia voi hyödyntää esiintymisen lisäksi myös omien rajojen suojelemiseen.

5 VÄHEMMISTÖSTRESSIÄ AIHEUTTAVISSA TYÖSKENTELY-YMPÄRISTÖISSÄ SELVIITYMINEN

Opintojeni aikana olen huomannut, että suurin este oman työskentelyni vapautumiselle on ollut useissa työskentelytilanteissa kokemani *vähemmistöstressi*. Termillä viitataan tietynlaiseen psyykkiseen kuormitukseen, josta eri vähemmistöihin kuuluvat henkilöt saattavat kärsiä. Vähemmistöstressi johtuu yleensä ympäröivän yhteiskunnan luomasta toiseuden tunteesta, syrjityksi tulemisesta tai turvattomuuden pelosta, ja se voi ilmentyä esimerkiksi ahdistuksena tai erilaisina stressitiloina. (Seta, 2023.) Omalla kohdallani merkittävimpana vähemmistöstressin aiheuttajana on koko elämäni ajan ollut se, että kuulun etniseen vähemmistöön, koska se on aina nähtävillä päältä päin. Suomessa olenkin usein tilassa ainoa (tai yksi ainoista), jolla on henkilökohtaisia kokemuksia etnisiä vähemmistöjä koskettavista asioista, ja ajaudun näin ollen yllättävänkin usein asemaan, jossa joudun esimerkiksi perustelemaan omia kokemuksiani muille. Sama koskee toki sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuulumista, mutta näiden identiteettini osien esille tuominen on aina oma päätökseni, koska ne eivät ole ulkoisesti nähtävissä. Toisaalta olen huomannut, että joillekin ihmisille rasismien merkitys on selkeästi helpompi hahmottaa verrattuna esimerkiksi transfobisuuden tunnistamiseen. Olen törmännytkin tilanteisiin, joissa rasismiin on osattu suhtautua vakavana asiana, kun taas muihin vähemmistöihin kohdistuvaan syrjintään ei olla lainkaan puututtu. Koenkin, että opintojeni aikana sukupuoli-identiteettini on saanut huomattavasti isompia kolhuja kuin etnisyyteni, koska kaikilla ei vielä ole ollut tarpeeksi tuntemusta muunsukupuolisista henkilöistä ja heidän representaatiostaan.

Työskennellessäni vähemmistöstressi onkin usein läsnä tilanteissa, joissa ympärilläni olevat ihmiset tai yksittäiset henkilöt eivät ole riittävän perillä vähemmistöjen asioista. Tarkoitin tällä esimerkiksi sitä, että asioille, jotka tietyt vähemmistöt kokevat loukkaavina, saatetaan nauraa, tai että ei olla millään tavalla valmiita ottamaan palautetta vastaan, kun jostain epämukavaksi koetusta asiasta huomautetaan. Ymmärrän, että muutos on usein kaikille ainakin hieman epämukavaa, mutta välillä minun on vaikea ymmärtää sitä, miksi kukaan haluaisi jatkaa sellaista käytöstä, joka satuttaa toista. Esimerkiksi muunsukupuolisen henkilön toive, että hänestä käytetään englanniksi

they/them sukupuolineutraaleita pronomineja, on loppujen lopuksi kohtalaisen pieni muutos henkilölle, jota asia ei kosketa henkilökohtaisesti, mutta se voi kohentaa huomattavasti pronominiin kohteena olevan henkilön elämänlaatua. Virheitä toki sattuu itse kullekin uusien asioiden äärellä, mutta tärkeintä olisi halu oppia ja auttaa muita, jotta kaikilla olisi mahdollisimman turvallinen olo yhdessä.

Eri pronominit eivät aiheuta minulle juurikaan erilaisia tuntemuksia, mutta esimerkiksi jos joku toistuvasti viittaa minuun naisena vain omaan olettamukseensa perustuen, saatan alkaa kokea sukupuolidysforiaa. Vähemmistöstressini onkin pahimmillaan yleensä silloin, jos työskentelytilanteessa on henkilöitä, jotka olettavat kaikkien sujahtavan heidän asettamiinsa normeihin. Tällaiset tilanteet aiheuttavat usein olotilan, jossa tuntuu, että katoan. Minun kokemukseni tuntuu muuttuvan merkityksettömäksi tai jonkinlaiseksi poikkeukseksi, jonka joudun tuomaan aina ilmi ja perustelemaan, jotta saisin vain olla oma itseni. Näissä tilanteissa koenkin suurta turvattomuuden tunnetta, koska koen, että minua ei arvosteta ja jokainen asia, jonka teen, tuntuu vaativan minulta suurempaa ponnistelua kuin niiltä, jotka pystyvät annettuihin normeihin samaistumaan. Tunnistan tämän tuntemuksen erityisesti siksi, että on myös paljon tilanteita, joissa itse kuulun nimenomaan enemmistöön ja en ole edes tullut ajatelleeksi jotain asiaa, joka on aiheuttanut jollekin toiselle turvattomuutta. Esimerkiksi olen itse kohtalaisen pienikokoinen ja olen aina löytänyt teattereiden puvustamoista itselleni sopivat vaatteet, kun taas vähänkin isompikokoisemmat työskentelykumppanini ovat joutuneet toteamaan, että mikään vaatteista ei ole heidän kokoaan. Tämä asettaa heidät jo lähtökohtaisesti eri asemaan puvustuksen monipuolisuuden suhteen. Näin ollen tällaiset tilanteet saattavat vahvistaa kehon kokoon liittyvää vähemmistöstressiä.

Näyttelijäntyö perustuu mielestäni vahvasti uskallukseen kokeilla, leikkiä ja ilmaista itseään, mutta vähemmistöstressin vallatessa kehoni kaikki edellä mainitsemani asiat tuntuvat täysin saavuttamattomilta. Miten voin kokeilla, jos minulle asetetut rajat kuristavat minua? Miten voin leikkiä, jos ihmiset ympärilläni tuntuvat turvattomilta? Miten voin ilmaista itseäni, jos olemassaoloni nähdään jo lähtökohtaisesti vääränlaisena?

Koska vähemmistöstressi vaikuttaa huomattavasti työhyvinvointiin, sen huomioiminen kuuluisi mielestäni olla osa yleistä työturvallisuutta erityisesti esittävien taiteiden aloilla, joissa työsuhteet ja -yhteisöt vaihtuvat tiuhaan tahtiin. *Työelämän tutkimus* -lehdessä

julkaistun *Turvallisuuskulttuuri ja turvallisuudesta tinkiminen esittävien taiteiden työssä* -artikkelin mukaan nimenomaan edellä mainitsemani työskentelyolosuhteet altistavat turvattomille tilanteille (Ansio ym., 2023, s. 25). Artikkelia varten tehdyssä tutkimuksesta tulee ilmi, että noin 40 prosenttia esittävien taiteiden ammattilaisista kohtaa melko tai hyvin usein työtilanteita, joissa he joutuvat tinkimään omasta turvallisuudestaan. Tutkimus käsittelee lähtökohtaisesti esiintyjien fyysistä turvallisuutta, mutta myös henkinen työhyvinvointi on ollut tarkastelun kohteena. (Ansio ym., 2023, s. 23–25.) Mielestäni nämä luvut kertovat hyvin alalla vallalla olevista työskentelytavoista ja -kulttuurista: jos fyysisen työturvallisuuden suhteen otetaan paljon riskejä, voidaan olettaa, että henkisen hyvinvoinnin kohdalla prosentit olisivat mahdollisesti vielä suuremmat. Artikkelissa mainitaan, että työturvallisuudesta tinkiminen liittyy usein nimenomaan taiteellisiin ratkaisuihin (Ansio ym., 2023, s. 25). Tunnistan itsekkin, että olen ollut aikaisemmin valmis ainakin keskustelemaan työskentelyn (erityisesti fyysisen) turvallisuuden tinkimisestä, jos taiteellinen työ on sitä vaatinut. Mielestäni tämä on todella huolestuttava, mutta yleinen piirre esittävien taiteiden alalla työskentelevien keskuudessa. Haluaisinkin haastaa itseäni ja myös muita taistelemaan tätä ajattelutapaa vastaan. Jos en itse huolehdi omista rajoistani, ei kukaan muukaan todennäköisesti huolehdi niistä.

Seuraavien alalukujen päämääränä onkin sanallistaa erilaisia tilanteita, jotka saattavat aiheuttaa tai pahentaa vähemmistöstressiä ja löytää kyseisiin tilanteisiin mahdollisia keinoja, joilla voisin suojata itse itseäni. Lähtökohtanani on ollut ajatus siitä, että työskennellessäni minulla ei ole vastuuta kouluttaa kollegoitani esimerkiksi vähemmistöasioista, vaan minulla on oikeus olla vain samanarvoisena työntekijänä kuin kaikki muutkin. Tämän takia nämä keinot eivät pyri välttämättä muuttamaan toisten ihmisten käytöstä, vaan nimenomaan suojaamaan minua. Listaamani työkalut voivat myös toimia muissa työskentelytilanteissa, jotka aiheuttavat turvattomuutta, kuului henkilö vähemmistöön tai ei.

5.1 Heteroseksuaaliselta matriisilta suojautuminen

Heteroseksuaalinen matriisi (eng. matrix) on Judith Butlerin esittelemä termi, joka kuvaa vallalla olevaa lähtökohtaista oletusta siitä, että kaikki ihmiset edustavat heteroseksuaalisuutta ja kokevat sukupuolensa binaarisiksi eli mieheksi tai naiseksi

kunnes toisin väitetään (Vuollet, 2012, s. 39–40). Heteroseksuaalinen matriisi ilmenee esimerkiksi siten, että yhteiskuntamme käsitys normaalista perustuu heteroseksuaalisuuden ympärille ja kaikki muut seksuaalisuuden suuntaukset sekä sukupuoli ajatellaan näin ollen normaalin ulkopuolelle sijoittuvina ominaisuuksina. Butler käyttää nykyään heteroseksuaalinen matriisi -termin sijaan heteronormatiivisuus-sanaa, joka on myös yleisemmin käytetty tätä ilmiötä kuvatessa. (Vuollet, 2012, s. 39–40.) Valitsin käyttää nimenomaan heteroseksuaalista matriisi -termiä työssäni, koska se tuo mieleeni *Matrix*-elokuvan, jossa päähenkilö saa tietää, ettei häntä ympäröivä todellisuus olekaan se ”oikea” todellisuus. Tämä kuvaa mielestäni täydellisesti sitä, miltä heteroseksuaalisessa matriisissa eläminen välillä tuntuu.

Toteuttaessani työharjoitteluani *Et sä kumminkaan mitään tajuu* -nimisessä esityksessä (myöhemmin ESKMT) syksyllä 2023 Musiikkiteatteri Kapsäkissä huomasin, että erityisesti eri sukupolvea olevien henkilöiden kanssa työskennellessä heteroseksuaalisen matriisin aiheuttama vähemmistöstressi aktivoituu jo lähtökohtaisesti herkemmin kuin oman ikäisten seurassa. ESKMT-esitys kertoi teini-ikäisistä nuorista ja heidän vanhemmistaan ja siitä, kuinka kumpienkin osapuolien on välillä vaikea ymmärtää toista tai asettua toisen asemaan. Olikin kiinnostavaa huomata sama dynamiikka myös työryhmän sisällä, vaikka ikäeromme ei ollutkaan aivan yhtä suuri kuin esityksen henkilöiden: osa yli 40-vuotiaista työryhmän jäsenistä saattoi naureskella omaa epävarmuuttaan asioille, jotka meille alle 30-vuotiaille oli jo itsestäänselvyksiä. Tällaisia asioita oli esimerkiksi *turvallisemman tilan periaatteet* eli toimintamalli, jolla voidaan yhteisiä sopimuksia noudattaen luoda työskentelytilasta kunnioittava ja syrjimätön jokaiselle (Monikulttuurinen.fi, n.d.). Turvallisen tilan periaatteiden keskeisiä ajatuksia on esimerkiksi se, ettei tehdä kenestäkään oletuksia, kunnioitetaan muita ja ollaan valmiita pyytämään anteeksi virheiden sattuessa (Monikulttuurinen.fi, n.d.). Toimintamalli on kohtalaisen tuore ilmiö monissa yhteisöissä ja olen huomannut aiemminkin, että se voi aiheuttaa ihmisissä häkellystä ja rajoitetuksi tulemisen kokemuksia. Tämä onkin johtanut siihen, että asialle saatetaan aluksi naureskella ja sitä voidaan helposti vähätellä. Suurin osa henkilöistä, joiden kanssa olen työskennellyt, ovat näitä periaatteita lähtökohtaisesti jo noudattaneet, mutta ovat syystä tai toisesta kokeneet selkeiden rajojen asettamisen epämukavaksi. Uskon, että usein miten kyse ei olekaan

siitä, että ihmisillä olisi kova tarve loukata muita, vaan ennemminkin he tuntuvat pelkäävän suunnattomasti virheiden tekemisestä johtuvaa häpeää.

Sama koski todennäköisesti myös osaa ESKMT-esityksen työryhmää: varsinaisesti turvallisen tilan periaatteita ei rikottu työskennellessä, mutta termi pulpahti keskusteluihin aika ajoin hermostuneen naurun saattelemana. Vähemmistöstressini kyseisen produktion aika kohdistuikin lähinnä ikäeron mukana tulevaan arvaamattomuuteen, koska olin aikaisemmin työskennellyt lähinnä omaa sukupolveani edustavien henkilöiden kanssa. Heteroseksuaalinen matriisi tuntuukin olevan usein iskostunut vahvasti monen minua vanhemman henkilön ajattelutapoihin. Huomasinkin harjoitusprosessin aikana, että olen kohtalaisen tottunut jo siihen, että minua vanhempien ihmisten arvot suhteessa vähemmistöihin voi vaihdella laidasta laitaan henkilön mukaan. Tämä on johtanut siihen, että mitä vanhempi ihminen on, sitä varovaisempi olen esimerkiksi omien vähemmistöidentiteettieni esille tuomisessa. ESKMT-työryhmän suhteen päädyinkin ikään kuin vahingossa pitämään oman sukupuolikokemukseni itselläni. Oletettavasti yritin näin suojella itseäni, jotta asettaisi itseäni yllättäen alttiiksi arvostelulle. Tiedostan, että tämä tapa ajatella perustuu todella vahvoihin oletuksiin ja haluaisinkin vähitellen päästää irti siitä. Olenkin ymmärtänyt, että yhtä lailla kuin itse toivon, että voisin esitellä oman identiteettini sellaisenaan pelkäämättä, varmasti moni minua vanhempi ihminen haluaa myös tulla nähdyksi muuten kuin vain ikäistensä edustajana. Päätinkin tutkia produktion aikana, miten voisin toimia omana itsenäni työskentelytilanteissa, mutta olla samaan aikaan kuitenkin turvassa muiden työryhmäläisten vähemmistöihin liittyviltä (ei aina niin korrekteilta) pohdinnoilta.

Osallistuin keväällä 2023 Teatterikorkeakoulun Läheisyyden koreografia -kurssille ja tutustuin siellä Chekhov-tekniikassa käytettyyn *suojapukuharjoitteeseen*. Kurssilla tutkimme läheisyyttä sisältäviä kohtauksia ja niiden työstämistä helpottavia tekniikoita ja työvälineitä. Kurssin vastuopettaja Marjo-Riikka Mäkelä opetti meille Chekhov-tekniikan eri osa-alueita, joita hyödynsimme työskentelyssä läpi kurssin. Itselleni tärkeimmäksi harjoitteeksi nousi suojapukuharjoite, jossa puimme päällemme mielikuvitussuojapuvun ennen työskentelyn alkua. Puvun sai kuvitella minkälaiseksi vain ja omani muotoutuikin hyvin nopeasti vaaleanpunaiseksi avaruuspuvuksi, jonka ulkokuori säteili kimaltaen ja karkottaen näin kaiken ikävän energian. Harjoitteessa olikin

tarkoitus asettaa itsemme työskentelyminä-tilaan, jotta arkiminä saisi rauhassa lepäillä taustalla, eikä olisi niin alttiina läheisyyttä vaativissa kohtauksissa.

Päätin kokeilla suojapuvun käyttöä ESKMT-esityksen harjoitusprosessin aikana tilanteissa, joissa huomasin kokevani vähemmistöstressiä, mutten juuri silloin pystynyt tai jaksanut alkaa konkreettisesti opettamaan muille vähemmistöihin liittyviä asioita. Tämän kaltaiset tilanteet olivat lähtökohtaisesti hyvinkin yksittäisiä ja lisäksi tulkinnanvaraisia. Tästäkin syystä halusin kokeilla löytää itselleni työvälineen, jolla pystyisin suojautumaan ilman, että ajautuisin konfliktiin jonkun kanssa. Saatoin esimerkiksi pukea suojapuvun päälleni ennen harjoituksiin menemistä tai juuri ennen työskentelyn aloittamista riippuen kohtauksista, joita käsitelimme. Jos harjoittelimme esityksen kohtia, jotka saattoivat aiheuttaa keskustelua vähemmistöihin kuuluvista henkilöistä, olin näin ollen jo valmiiksi suojassa siltä varalta, että nämä keskustelut eskaloituisivat esimerkiksi ihmisten tietämättömyyden takia. Eskaloitumisella tarkoitan tässä kohtaa sitä, että keskusteluiden kohteina olevista vähemmistöryhmistä saatettiin tehdä oletuksia ilman varsinaista tietoa siitä, miten kyseinen vähemmistöryhmä itse näkisi asian. Mainittakoon, että tämän kaltaiset keskustelut ja ylipäätään vähemmistöasioista keskusteleminen enemmistöä edustavien henkilöiden kanssa tuntuvat lähes aina jo lähtökohtaisesti erittäin henkilökohtaisilta oman vähemmistötaustani takia. Usein tämänkaltaiset keskustelut saattavatkin tuntua mielestäni pelottavilta jo vain asetelmansa takia: pelkään jääväni yksin puolustamaan jonkun ihmisryhmän oikeuksia ja tulevani näin ollen loukatuksi tai satutetuksi muiden kommentteilla.

Oma suhtautumiseni vähemmistöasioihin onkin todella intohimoinen ja se asettaa minut usein helposti alttiiksi ahdistukselle. Tästä syystä koen erityisen tärkeäksi tutkia nimenomaan itseni suojaamista muiden asenteiden korjaamisen sijaan. Jos esimerkiksi työskentelen teoksessa, joka sisältää hyvinkin normatiivisen tavan hahmottaa maailmaa, suojapuvun ajattelu tuntuu yllättävän suurelta avulta omasta turvantunteestani huolehtimisessa. Se ikään kuin antaa minulle mahdollisuuden työskennellä neutraalimmista lähtökohdista ja sallii töiden jättämisen töihin. Näin ollen en joudu kantamaan esimerkiksi vähemmistöstressille altistavia teoksia mukanani kotiin. Usein tällaisia teoksia ovat esimerkiksi vanhempaa tuotantoa olevat näytelmät tai klassikoihin perustuvat käsikirjoitukset. Tällaisten tekstien luontihetkellä monet vähemmistöt on

saatettu joko piiskata näkymättömiin tai vaikkapa julistettu laittomiksi, joten en oletakaan, että vähemmistöjen representaatio olisi niissä kovinkaan edistyksellistä. Sen sijaan toivon hartaasti, että eri aikakautta olevien teosten tulkintoihin löytyisi aina uusia näkökulmia ja kerronnan tapoja. Tätä muutosta odotellessa mielikuva suojapuvusta onneksi tuo turvaa ja sopivaa etäisyyttä vanhoihin normatiiveihin nojaaviin tarinoihin.

5.2 Rakkaudella toksista maskuliinisuutta vastaan

Osallistuin elokuussa 2023 kameranäyttelemisen kurssille Lontoossa ja yksi kurssin opettajista edusti hyvinkin räikeästi *toksista maskuliinisuutta*. Termillä viitataan miehisyyden ympärille rakentuneeseen tietynlaiseen asenteeseen ja tapaan hahmottaa maailmaa (Vallie, 2022). Toksiselle maskuliinisuuden tyypillisiä piirteitä on henkisen ja fyysinen vahvuuden korostaminen, seksismi, homofobia ja miehisen vallan korostaminen (Vallie, 2022). Terminä toksinen maskuliinisuus kuvaa mielestäni erityisen hyvin ihmisryhmää, joka on tottunut saamaan tilassa kuin tilassa itselleen kaiken vallan ja ei välttämättä pysty lainkaan ymmärtämään, miksi jokainen heidän lauseistaan ei olisi kultaakin kalliimpaa kaikille muille. Kyseisen ihmisryhmän edustajat saattavat aiheuttaa minussa taistelee tai pakene -reaktion ihan vain olemalla samassa tilassa kanssani, koska heidän tapansa hahmottaa maailmaa usein huokuu kaikkea omia arvojeni vastaan olevia asioista. Myönnän, että osa minusta on heille myös kateellinen, koska en ole koskaan saanut itse kokea samanlaista vapautta missään tilanteessa ja en todennäköisesti koskaan pääsekään osaksi heidän maanpäällistä paratiisiaan.

Vaikka kurssin opettaja käyttäytyi muun muassa todella epäarvostavasti ja holhoavasti opiskelijoita kohtaan, huomasin puolivälissä kurssia, että sisälläni jyllännyt ärsyyntyminen, loukkaantuminen ja yleinen vihan tunne häntä kohtaan vaikeutti lähinnä vain omaa olemistani. Opetustilanteet ovatkin hyvä esimerkki tilanteista, joissa oma positioni opiskelijana vaikeuttaa epäasialliseen käyttäytymiseen puuttumista. Lisäksi opettajan vallan väärinkäyttö oli ajoittain niin hienovaraista, ettei tilanne myöskään aina sallinut jokaiseen epäkohtaan puuttumista. Jotta saisin oman tunnekuohuni nollaantumaan, päätin poistua hetkeksi ulos luokasta. Tilasta poistuminen on mielestäni yksi vaikeimmista itsesuojelun keinoista, koska se vaatii uskallusta myöntää, että omat tuntemukset ovat alkaneet niin sanotusti kiehua yli. Useimmiten huomaankin sietäväni omia epämiellyttäviä tuntemuksia huomattavasti kauemmin kuin mitä olisi tarpeen:

tälläkin kertaa olin jo viikon ajan kihissyt oman ahdistukseni kanssa ennen kuin tajusin, että minulla on aina mahdollisuus vaikuttaa omaan käyttäytymiseeni, vaikken muiden käyttäytymistä pystyisikään hallitsemaan.

Luokkahuoneen ulkopuolella rauhoittelin itseäni tekemällä hengitysharjoitteen, jonka olin myös oppinut Läheisyyden koreografia -kurssilla: hengitin sisään laskien mielessäni neljään, pysäytin hengityksen kahdeksi laskuksi ja puhalsin ilman lopuksi ulos kuuden laskun aikana. Toistin harjoitetta, kunnes sain omaa sykettäni alemmaksi ja pystyin katkaisemaan mielessäni pyörineen ahdistuskehän. Onnistuinkin ikään kuin aloittamaan puhtaalta pöydältä ja pohtimaan esimerkiksi, mitä keinoja voisin hyödyntää selvitäkseni meneillään olevasta kurssista. Kun mietin, millä voisin korvata opettajan toiminnan aiheuttaman suuttumuksen itsessäni, tulin ajatelleeksi tapoja, joilla voisin auttaa häntä näkemään minut vähemmän uhkana miehisyydelleen.

Ensimmäisenä mieleeni tuli statuksen siirtoon perustuva keino, jota olen päättänyt nimittää leikkisästi ”Kerro ihmeessä lisää...” -taktiikaksi. Jos esimerkiksi keskustelukumppanini alkaa selittämään minulle asiaa, josta tiedän mahdollisesti jopa enemmän kuin hän, asetan itseni tietoisesti alempaan statukseen pyytämällä häntä kertomaan asiasta lisää. Todellisuudessa koen itse olevani tilanteessa korkeammassa statuksessa, koska pystyn ikään kuin tarkkailemaan tilannetta ulkopuolelta ja valitsemaan itselleni aikaisemmassa luvussa esittelemääni bimboutta muistuttavan tavan toimia. Esittämällä tyhmempää kuin oikeasti olen, saan kanssakeskustelijani ajattelemaan, että hän on tilanteessa johtava osapuoli. Tämä lähestymistapa toimi erityisen hyvin tilanteissa, joissa kurssin opettaja esitti faktoina omia mielipiteitään. Selkeän kyseenalaistamisen sijaan esitin olevani todella kiinnostunut hänen ajattelustaan ja pyysin häntä kertomaan lisää, jotta voisin ymmärtää paremmin. Tämänkaltaisen lempeä haastaminen avasikin välillemme tehokkaan keskusteluyhteyden, jonka avulla pystyin aika ajoin saamaan hänet jopa kyseenalaistamaan omia ajatuksiaan tai ainakin uudelleen muotoilemaan niitä.

Toisena lähestymistapana päätin kokeilla rakastamista vihaamisen sijaan, koska nimenomaan itseni sisällä jylläävä tunnemyrsky esti minua toimimasta tunnilla haluamallani tavalla. Tietenkin tunteeni olivat opettajan käytöksen aiheuttamia, mutta ymmärsin tuolloin, että annoin itse opettajalle enemmän tilaa kuin hän edes todennäköisesti hahmotti saavansa. Tämä havainto oli erittäin käänteentekevää

työskentelyni kannalta. Olen aina ennen antanut esimerkiksi ärsyyntymisen tunteen vaivata itseäni pitkiäkin aikoja ilman, että olen ilmaissut sitä mitenkään ulkoisesti. Jos ärsyyntymistä tai ahdistusta aiheuttava tilanne on sellainen, etten syystä tai toisesta halua tuoda omaa olotilaani esille, kuka hyötyy siitä, että jään yksin pyristelemään oman raivoni kanssa? Haluan toki korostaa, että kaikilla on aina oikeus tuoda oma epämukavuutensa esille ja minkäänlaista epäasiallista käytöstä ei tarvitse sietää. Välillä ahdistavat tilanteet saattavat kuitenkin olla epämääräisiä tai vaikeasti esille tuotavia, jolloin asioista huomauttaminen on vaikeaa. Kyseisen opettajan kanssa työskennellessäni olin itsekin hyvin harmaalla alueella sen suhteen, mitä asioita voisin tai haluaisin kyseenalaistaa. Tästä syystä päätinkin tutkia, mitä oman vihani rauhoittaminen ja rakkaudellisen katseen käyttäminen voisi tehdä tilanteelle.

Aloitin tutkimisen yrittämällä löytää hänestä mahdollisimman monta asiaa, joista pidin. Kiinnitin huomioni muun muassa opettajan viehättävään silmissä asti näkyvään hymyyn ja hänen huvittavaan tapansa vihata näyttelijä Ian McKelleniä. Aloin vähitellen rakentaa näiden ominaisuuksien ympärille ajatusta siitä, että rakastan häntä koko sydämeistäni ja että haluan ymmärtää häntä. Huomasinkin pian, että hetkissä, joissa hän käyttäytyi epäasiallisesti, hän mahdollisesti koki oman olonsa epämukavaksi tai auktoriteettinsa uhatuksi. Tämä ei tietenkään oikeuta hänen käytöstään, mutta se auttoi minua ymmärtämään hänen näkökulmansa asioihin. Tajusin nopeasti, ettei hänen käytöksensä ollut aina tietoista tai esimerkiksi tahallisesti loukkaavaa. Pystyinkin vähitellen päästämään irti omasta ärsyyntymisestääni, ja annoin itselleni luvan antaa hänelle tilaa, vaikka se tuntuikin välillä hankalalta.

Ajatus siitä, että minun ei ole aina pakko lähteä taistelemaan jokaisen toksisen maskuliinisesti käyttäytyvän henkilön kanssa, tuntuu samaan aikaan niin vapauttavalta kuin ahdistavalta: toisaalta on ihana muistaa, että minulla on oikeus esimerkiksi työskentelytilanteessa olla opettamatta vähemmistöasioita jokaiselle. Toisaalta tuntuu myös raskaalta, että edelleen tulee yllättävän paljon sellaisia tilanteita vastaan, joissa joudun jonkinlaisen ”pakene tai taistele” -valinnan aina tekemään. Unelmissani kurssin opettaja olisi itse huomannut oman vallankäyttönsä ja tullut tietoiseksi oman etuoikeutensa hyödyntämisestä. Todellisuudessa näin ei kuitenkaan ainakaan vielä tapahtunut. Sen sijaan kurssin loppua kohden huomasin, että kaiken sen epävarmuuden

alla oli piilossa ihan kohtalaisen mukava ihminen, joka uskalsi lopulta jopa tulla henkilökohtaisesti kehuaan tekemistäni.

5.3 Liittolaisten löytäminen

Vähemmistöstressiä aiheuttavista työskentelytilanteista selviäminen on huomattavasti vaikeampaa ilman oikeanlaisia liittolaisia eli henkilöitä, jotka joko jakavat saman kokemuksen tai pystyvät ymmärtämään sen oman vähemmistötuntemuksensa avulla. Jos esimerkiksi harjoitellessa tilasta ei löydy oman vähemmistöryhmäni edustajaa, yritän yleensä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa harjoituskautta tunnistaa henkilöt, joihin voisin hätätapauksessa tukeutua. Liittolaisuus ei tietenkään perustu mihinkään tiettyihin piirteisiin ihmisissä, vaan itselleni se tarkoittaa muun muassa sitä, että keskeisimmät arvoni tuntuvat samankaltaisilta kuin kyseisen henkilön arvot. Useimmiten liittolaisuus löytyykin helposti samanhenkisistä kollegoista.

Varsinaisesti liittolaisuus kuitenkin rakentuu vasta konfliktitilanteen sattuessa: työskennellessäni Erään itsemurhan anatomia -produktiossa yksi työryhmämme jäsenistä ajautui puhumaan yhden roolihahmon sukupuolesta tavalla, jonka itse koin transfobiseksi. Yritin aluksi nieleskellä ahdistukseni, koska työryhmä oli vielä kohtalaisen uusi ja en todennäköisesti siksi kokenut turvalliseksi ottaa tätä ongelmakohtaa heti yhteiseen keskusteluun. Lopulta kuitenkin puhkesin kaikessa ahdistuksessani yllättäen itkemään ja yritin nikottelultani selittää, miksi koin tilanteen niin turvattomaksi. Aluksi asiaa oli vaikeaa kuvailla, koska minusta tuntui, ettei kukaan muu tilassa ehkä ymmärrä kokemustani. Yllätyksekseni useampi työryhmäläinen kuitenkin hetken pohdittuaan alkoi osallistumaan keskusteluun ymmärtäväiseen sävyyn. Minulta esimerkiksi pyydettiin anteeksi sitä, etteivät he olleet heti tajunneet, mitä oli tapahtunut. En jäänytkään yksin kokemukseni kanssa, vaan sain tukea henkilöiltä, joita asia ei henkilökohtaisesti koskettanut. Mielestäni tämänkaltainen liittolaisuus on jopa elintärkeää ennen kaikkea oman työhyvinvointini kannalta. Tilanne muuttuikin nopeasti huomattavasti turvallisemmaksi ja pystyimme rakentavasti koko työryhmänä keskustelemaan aiheesta ja siitä, miten voisimme edetä työskentelymme suhteen yhteisymmärryksessä.

Siinä missä samanhenkisten liittolaisten löytäminen helpottaa työskentelyä, oman yhteisön ympäröimänä oleminen muuttaa koko työskentelyn mahdollisuudet. Vaikka lähtökohtaisesti en pyri siihen, että työskentelisin vain eri vähemmistöjä edustavien henkilöiden kanssa, haluan silti korostaa hyvänolon tunnetta, jonka tämänkaltaisessa työskentely-ympäristössä voi saavuttaa. Osallistuin yksin edellisessä luvussa mainitsemaani Vogue Rites -tapahtumaan, mutten missään vaiheessa kokenut oikeasti olevani yksin: Vogue-tapahtumat ovat lähtökohtaisesti eri vähemmistöjen edustajille ja kaikkia osallistuvia henkilöitä pyydetään yleensä tutustumaan ballroom-kulttuuriin etukäteen. Pystyin siis olettamaan, että kaikki ympärilläni olevat henkilöt olivat joko vähemmistöjen edustajia tai vähintään hyvin perillä vähemmistöjen asioista.

Kuva 5. Vogue-yhteisön jäseniä saattamassa esiintyjä lavalle.

Huomasin pian tilaan astuttuani, etten kokenut minkäänlaista vähemmistöstressiä, vaan sain olla paikalla juuri sellaisena kuin olin. En joutunut miettimään, että tilassa olevista henkilöistä joku tulisi sanomaan jotain negatiivista ulkonäöstäni, etnisyydestäni, seksuaalisuudestani tai sukupuolestani. Päinvastoin, tuntui kuin koko tapahtumayleisö olisi tullut paikalle juhlistamaan jokaisen paikalla olijan olemassaoloa (Kuva 5). Kiljuimme, huusimme, taputimme ja ilakoimme jokaisen esiintyjän kunniaksi, jotta he tuntisivat olonsa mahdollisimman hyväksi uskaltessaan tulla satapäisen yleisön eteen. Itselleni arvokkainta olikin se, että olimme kaikki silminnähdessä vapautuneita yhdessä

kunnioittamiemme sääntöjen turvaamina. Vogue-tapahtumien paras puoli onkin mielestäni se, että ne ovat ikään kuin utopistisia kuplia, joiden keskellä saa hetken hengähtää ennen kuin pitää taas palata oikeaan maailmaan.

6 LOPUKSI

Tämän opinnäytteen kirjoitusprosessi on auttanut minua tunnistamaan dysforiaa aiheuttavia tilanteita työssäni. Olenkin löytänyt mielestäni mittavan määrän konkreettisia tapoja selviytyä epämiellyttävissä hetkissä ilman, että koko toimintani menee lukkoon. Olen myös tämän kirjoitustyön myötä oppinut sanallistamaan omaa kokemustani tarkemmin, mikä on muun muassa mahdollistanut kattavamman keskusteluyhteyden henkilöihin, joiden kanssa olisin saattanut aikaisemmin ajautua heti konfliktiin.

Dysforian hahmottaminen on myös lisännyt euforisia hetkiä elämäni. Tällä hetkellä nautin itsenäni olosta äärettömän paljon ja olen ylpeä siitä, miten paljon lempeyttä olen pystynyt löytämään niin itseäni kuin muitakin kohtaan. Kirjoitusprosessin aikana olen alkanut vihdoinkin hahmottamaan, että minun ei tarvitse olla samanlainen kuin muut onnistuakseni omissa tavoitteissani ja saavuttaakseni unelmiani. Pyrinkin tämän opinnäytteen myötä alleviivaamaan itselleni sitä, että kaikkien ihmisten vahvuus on juuri se, että he ovat omanlaisiaan. Vaikka mukaani on tarttunut huomattava määrä lempeyttä, olen silti aina valmis nousemaan barrikadeille syrjivää käytöstä ja toimintaa vastaan. Yritänkin nykyään ajatella, että kaikki tekevät joskus virheitä, mutta epäasiallista käytöstä ei missään nimessä tarvitse sietää.

Näyttelijäntyöllisesti opinnäytteeni on johdattanut minut tilanteeseen, jossa oman identiteettini kohtaamat haasteet ovat alkaneet ratketa jättäen näin ollen tilaa myös taiteelliselle ajattelulle. Koenkin, että olen vasta nyt siinä lähtötilanteessa, josta käsin tätä työtä on turvallista ja kestävästi tehdä. Ilman opinnäytteessäni löytämiäni työskentelytapoja ja -välineitä minulla olisi huomattavasti epävarmempi olo siitä, miltä työurani näyttää tulevaisuudessa. En väitä, että tämän kirjoitusprosessin myötä kaikki vähemmistöjen edustajana kohtaamani ongelmatilanteet olisivat ratkenneet, mutta minulla on nyt henkilökohtaisesti vahvempi luottamus omaan selviytymis- ja suojautumiskeinoihini.

Haluaisin tässä kohtaa vielä kiittää kurssitoveriani Esme Kaislakaria osoittaakseni, kuinka suuri merkitys samankaltaisten kokemusten jakamisella on: en opintojani aloittaessa olisi voinut edes unelmoida siitä tuen määrästä, mitä ihan vain Kaislakin läsnäolo tietyissä tilanteissa minulle toi. Erityisesti etnisiin vähemmistöihin liittyvissä

asioissa pystyin koko opintojeni ajan luottamaan siihen, että minulla on vähintäänkin yksi turvallinen henkilö lähelläni, tapahtui työskentelyn suhteen mitä tahansa. Vähemmistöjen edustajille tämä ei usein ole itsestäänselvyys. Ilman Kaislakaria opintoni olisivatkin olleet huomattavasti enemmän dysforisia hetkiä täynnä ja näin ollen myös tämä opinnäyte olisi vähintäänkin sata sivua pidempi.

Lopuksi haluan kohdentaa sanani vielä kaikille niille opinnäytteeni lukijoille, jotka ovat joutuneet joskus elämänsä aikana pienentämään, piilottamaan tai muuttamaan omaa identiteettiään selviytyäkseen normien seassa:

Eilen,
tänään,
tulevaisuudessa.

Olit ja riitit.
Olet ja riität.
Tulet olemaan ja riittämään.

Sinuna,
kauniina,
arvokkaana.

Sinä riität.

-sv-

LÄHTEET

- Ansio, H., Houni, P., Kannisto, H., Puro, V. & Visuri, S. (2023) *Turvallisuuskulttuuri ja turvallisuudesta tinkiminen esittävien taiteiden työssä*. Työelämän tutkimus, 21(1), 5–32. <https://doi.org/10.37455/tt.109703>
- Bon Boulash, B. (2022). *A Drag Queen's Guide to Life*. London: Penguin Books Ltd.
- Halberstam, J. (1998). *Female masculinity*. Duke University Press.
<https://doi.org/10.1515/9780822378112>
- Hodshire, S. (2023). *Your Guide to Understanding Gender Euphoria*. Verkkosivu. Viitattu 23.11.2023. <https://www.healthline.com/health/transgender/gender-euphoria>
- Lauwrence, T. (2011). *'Listen, and you will hear all the houses that walked there before': A history of drag balls, houses and the culture of voguing*. Teoksessa S. Baker (toim.) *Voguing and the House Ballroom Scene of New York City 1989–92*. London: Soul Jazz Records, 3–10.
- McCann, H. & Monaghan, W. (2019). *Queer Theory Now: From Foundations to Futures*. London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Meyerhoff, M. (2014). *Gender performativity*. In *The International Encyclopedia of Human Sexuality* (eds A. Bolin and P. Whelehan). Viitattu 16.10.2023.
<https://doi.org/10.1002/9781118896877.wbiehs178>
- Monikulttuurinen.fi, n.d. *Turvallisempi tila*. Verkkosivu. Viitattu 7.12.2023.
<https://monikulttuurinen.fi/turvallisempi-tila/>
- Seta. n.d. *Muunsukupuolisuus*. Verkkosivu. Viitattu 10.10.2023.
<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/muunsukupuolisuus/>
- Seta. (2023). *Sateenkaarisanasto*. Verkkosivu. Viitattu 4.12.2023.
<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>
- Torr, D., & Bottoms, S. (2010). *Sex, Drag, and Male Roles: Investigating Gender as Performance*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Vallie, S. (2022). *What is Toxic Masculinity?*. Verkkosivu. Viitattu 20.12.2023.
<https://www.webmd.com/sex-relationships/what-is-toxic-masculinity>
- Vuollet, C. (2012). *Sukupuoli tulemisena ja tekemisenä – fenomenologisen ja performatiivisen sukupuolikäsityksen vertailua*. Filosofian pro gradu -tutkielma,

Tampereen yliopisto.

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/83376/gradu05767.pdf?sequence=1>

Julkaisemattomat lähteet:

Vodzogbe, S. Oppimispäiväkirja.

KUVAT

Kuva 1. Oikealla Bonnie Erään itsemurhan anatomia -esityksessä. Rodionova, D. 2024

Kuva 2. Äijjä. Vodzogbe, S. 5.8.2022.

Kuva 3. Esityskuva KÄTY-teoksesta. Mesiniemi, I. 2023

Kuva 4. Esiintyjä Vogue Rites -tapahtumassa. Vodzogbe, S. 12.8.2023.

Kuva 5. Vogue-yhteisön jäseniä saattamassa esiintyjä lavalle. Vodzogbe, S. 12.8.2023.